

PEDAGOŠKI SUSTAV FRIEDRICHA FROBELA

Grgantov, Petra

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:172:611255>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-13**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET U SPLITU

PEDAGOŠKI SUSTAV FRIEDRICHA FRÖBELA

DIPLOMSKI RAD

PETRA GRGANTOV

Split, 2022.

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET U SPLITU
ODSJEK ZA RANI I PREDŠKOLSKI ODGOJ I OBRAZOVANJE
Kolegij: *Povijesni kontekst ranog i predškolskog odgoja*

Pedagoški sustav Friedricha Fröbela

Studentica: Petra Grgantov

Mentor: doc. dr. sc. Branimir Mendeš

Split, rujan 2022.

ZAHVALA

Ovim putem želim zahvaliti svom mentoru doc, dr. sc. Branimiru Mendešu na svim savjetima, strpljivosti i stručnoj pomoći tijekom izrade diplomskog rada i svih godina studiranja.

Posebna zahvala ide mom suprugu, obitelji i prijateljima koji su me bodrili i hrabрили kad mi je bilo najteže. Od srca hvala na svakoj lijepoj riječi.

Sadržaj

Uvod	2
2. Metodologija diplomskog rada	3
3. Život i rad Friedricha Fröbela	5
4. Pedagoški koncept Friedricha Fröbela	10
4.1. Filozofska i pedagoška utemeljenost	10
4.2. Odgojni ciljevi	10
4.3. Pedagoška načela	12
4.4. Razvojne faze djeteta	16
5. Važnost igre u učenju djeteta	18
5.1. Vrste dječjih igara	19
5.1.1. Igre rukama i prstima	21
5.1.2. Tjelesne vježbe, koračnice s pjevanjem i bez njega i pokretne igre	25
5.2. Fröbelove zabavice i darovi	26
5.2.1. Zabavice	26
5.2.2. Darovi	27
6. <i>Kindergarten</i> - prvi dječji vrtić	35
7. Prvi odgojitelji	42
8. Utjecaj Fröbela u Hrvatskoj- otvaranje prvih ustanova	45
9. Zaključak	48
10. Sažetak	49
11. Summary	50
12. Popis literature	51

Uvod

Rano djetinjstvo, kao jedno od najvažnijih razdoblja u čovjekovom životu, oduvijek je bilo predmetom proučavanja mnogih pedagoga tijekom povijesti. Brojni pedagozi osmislili su koncepcije ranog i predškolskog odgoja koje su u mnogočemu ovisile o društvenim promjenama. Kako je razvoj društva neizbježan, neizbježne su bile i promjene glede shvaćanja odgojnih ciljeva, metoda i nastojanja. „Prije svih postignuća što su ih donijela prošla stoljeća, dijete je bilo samo nevinašce kojeg je trebalo upućivati na postupno izjednačavanje sa svojim očevima i majkama (Došen- Dobud (2019: 9). Prema tome, slika o djetetu dugo je tumačena na pogrešan način. Istinska potreba za otkrivanjem djetinjstva i shvaćanjem prava djeteta na rast i razvoj dolazi s razvojem novovjekovne pedagogije, tj. pojavom industrijalizacije. Obitelj kao temeljna jedinica društva doživljava velike promjene- zapošljavanje žena mijenja njihovu ulogu u obiteljskim odnosima. „U skladu s tim, javlja se potreba da se odgojna djelatnost izdvaja iz cjeline društva“ (Mendeš, 2020: 18). Iako su se pitanjem institucijskog predškolskog odgoja bavili mnogi pedagozi, za prvu cjelovitu koncepciju predškolskog odgoja zaslužan je njemački pedagog Friedrich Fröbel. Rani gubitak majke odredio je njegov daljnji životni put koji dugo nije imao određen pravac. Tek u zrelim godinama nalazi smisao u pedagoškom zvanju, kada izrađuje pedagoški sustav utemeljen na idejama njemačke klasične filozofije. U kontekstu odgoja i obrazovanja, mnoge Fröbelove ideje smatraju se revolucionarnim za razdoblje u kojem je živio. Iako su Fröbelova pedagoška shvaćanja mistično- religijskog te simboličnog karaktera, u idućim poglavljima nastojat ćemo što jasnije prikazati njegovo djelovanje koje ga je svrstalo među klasike predškolske pedagogije.

2. Metodologija diplomskog rada

Predmet i problem istraživanja

Kako bismo razumjeli današnje djelovanje ustanova za rani i predškolski odgoj i obrazovanje, ključno je poznavati i povijest njihova osnivanja, tj. djelovanje pedagoga koji je postavio temelj institucijskog predškolskog odgoja i obrazovanja. Friedrich Fröbel osmislio je koncepciju koja je od povijesnog značaja za predškolsku pedagogiju. Sukladno tome, istraživanje podrazumijeva prikaz Fröbelovog pedagoškog sustava u širem kontekstu te kako je isti utjecao na rane začetke institucionaliziranog odgoja u Hrvatskoj.

Cilj i zadaci istraživanja

Cilj ovog rada je istražiti i detaljno opisati Fröbelov životni put, odgojna nastojanja, temeljna načela njegove pedagoške koncepcije i njegov značaj za djelovanje i nastanak predškolskih ustanova u Hrvatskoj. Na osnovu ovako postavljenog istraživačkog cilja, postavljeni su idući zadaci:

- Prikazati Fröbelovu biografiju
- Opisati Fröbelov pedagoški koncept kroz prikaz načela utemeljenih na filozofskoj i pedagoškoj osnovi
- Opisati pedagoške pokušaje, uspjehe i ostvarenja
- Utvrditi Fröbelov utjecaj na nastanak novih predškolskih ustanova
- Analizirati koncepcijska polazišta sa suvremenog stajališta.

Istraživačko pitanje

Istraživanje koje se koristi za ovaj rad je neempirijsko. Za potrebe istraživačkog rada prikupljanje relevantnih podataka izvršeno je radom na pedagoškoj dokumentaciji. U nastavku se navode korišteni izvori i literatura:

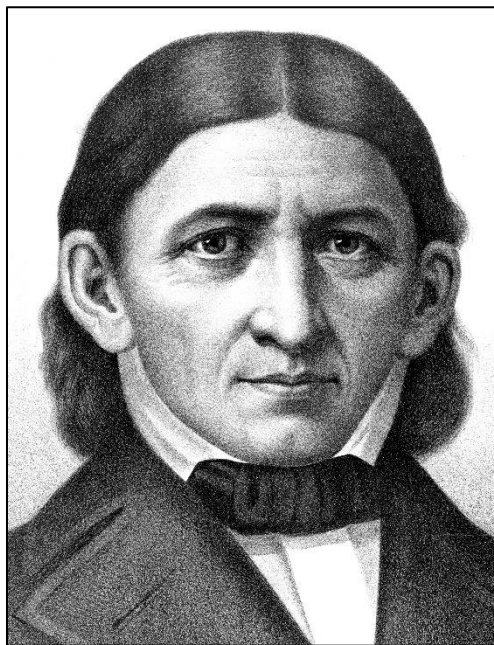
- Znanstvena monografija
- Knjige i članci u znanstvenim i stručnim časopisima
- Ostala pedagoška literatura.

Provedba i rezultati istraživanja

Provedeno istraživanje rezultirat će sintezom Fröbelovih pedagoških ostvarenja i analizom istih u duhu modernog shvaćanja.

3. Život i rad Friedricha Fröbela

Friedrich Wilhelm August Fröbel smatra se jednim od najutjecajnijih pedagoga i reformatora predškolske pedagogije 19. stoljeća. Njegova pedagoška djelatnost usko je vezana uz razvitak novovjekovne pedagogije koja je otvorila vrata samostalnom razvoju pedagoške znanosti. Shvaćajući važnost i ulogu predškolskog odgoja, prvi je utemeljio cjelovitu koncepciju i institucionalizirao predškolski odgoj. Rođen je 21. travnja 1782. u Oberweissbachu u obitelji protestantskog pastora, kao najmlađe od šestoro djece. Majka mu je umrla kad je imao svega 9 mjeseci. Baš kao i Rousseau, odrastao je bez majčine ljubavi: „Ovaj gubitak predstavljao je težak udarac za mene i utjecao na cjelokupni razvitak mog bića; smatram da je smrt moje majke odlučila manje-više vanjski položaj mog cjelokupnog života“ (Zaninović, 1988: 169). U svojim promišljanjima navodi kako je otac, zaokupljen poslom prepustio skrb mlađe djece slugama i starijoj djeci, što je kasnije i odredilo Fröbelov odnos s ocem: „Kao posljedica odvojenosti od njega tijekom mojih ranih godina života, ostali smo stranci do kraja života; i na ovaj način uistinu sam bio bez oca kao i bez majke“ (Fröbel i sur., 1889: 4).¹ Godine 1785., Fröbelov otac odlučio se ponovno oženiti. „Nova majka“, kako ju je sam Fröbel nazivao u svojim memoarima, bila je vjetar u leđa potonulom duhu mladoga dječaka željnog roditeljske ljubavi: „Sjećam se da sam prihvatio svoju novu majku preplavljen osjećajima jednostavne dječje ljubavi prema njoj. Takvi osjećaji činila su me sretnim, izgradili moju narav i ojačali me, prije svega jer su bili prihvaćeni i uzajamni“ (Fröbel i sur., 1889: 4).² Nedugo nakon rođenja mlađeg

Slika 1. Friedrich Fröbel

¹Izvor: „...in consequence of this separation from him during my earliest years I remained a stranger to him throughout my life; and in this way I was as truly without a father as without a mother.”

²Izvor: “I remember that I received my new mother overflowing with feelings of simple and faithful child-love towards her. These sentiments made me happy, developed my nature, and strengthened me, because they were kindly received and reciprocated by her.”

brata, Fröbelov odnos s majkom se promijenio- majčino zanemarivanje i prepuštenost samome sebi rezultiralo je njegovim kasnijim prkosnim i egocentričnim stavovima. Stekao je reputaciju „glupog, nestašnog i nepovjerljivog,, te je poslan u školu za djevojčice (Palmer i sur., 2001:103). Time rečeno, mladi Fröbel je prisiljen nazočiti vjerskim obredima, izoliran od svih. Promatrajući i sudjelujući u simboličnim propovijedima i vjerskim obredima, u Fröbelu su se probudila mnoga pitanja, čije odgovore nije mogao pronaći kod svog oca. Stoga se u veoma ranoj dobi okreće promatranju prirode i usvaja samouke navike refleksije i analize- promišljanja stečena promatranjem kasnije integrira u shvaćanje religije i religijskog života. Kao desetogodišnjak seli kod ujaka, pastora Hoffmana, koji preuzima brigu o njegovom odgoju. Ujakovo kućanstvo bilo je potpuna suprotnost od onoga u kojemu je odrastao: imao je podršku suosjećajnih odraslih osoba, slobodu, družio se s vršnjacima, učio pisati i čitati te briljirao u matematici i vjeronauku (Hinitz i Lascardies, 2000). Počeo je pohađati školu za dječake, gdje je shvatio koliko je potonja nepovezana sa stvarnim životom. Rana frustracija dječaka kasnije postaje središnjom temom njegove pedagoške koncepcije. Nakon nekoliko godina provedenih u srednjoj školi, odlazi u šumarsku školu. Prema Došen- Dobud (2019: 30) „sam je priznao kako je drveće bilo njegov prvi učitelj i kako nikada neće zaboraviti pouke koje mu je ono pružalo“. Iako ga je neposredna čežnja za znanjem o prirodi ispunjavala, nakon nepune dvije godine odustaje od šumarstva. Zahvaljujući malenom nasljedstvu majke, Fröbel započinje studij prirodnih znanosti Sveučilišta u Jeni, koje je u to doba glasilo za jedno od najslavnijih sveučilišta u Europi. Pored prirodnih znanosti (mineralogije, botanike, kemije, matematike), Fröbel je ambiciozno izučavao arhitekturu i filozofiju. Nakon svega devet tjedana studiranja upada u nevolje. Želeći pomoći bratu koji je imao financijske dugove, zadužuje se i ostaje bez materijalnih sredstava. Primoran je napustiti studij u ljetnom semestru 1801. godine. Iako je proveo preko dva mjeseca u zatvoru, na svu sreću, takva epizoda nije mu priuštila nezavidan epitet varalice (Došen- Dobud, 2019). Nakon svega, prisiljen je vratiti se u roditeljski dom, gdje će brinuti o ocu sve do njegove smrti 1802. godine.

Sljedeće tri godine Fröbel provodi u potrazi za zanimanjem koje će odgovarati njegovom svestranom duhu. Godine 1805. Fröbel seli u Frankfurt na Majni s namjerom da studira arhitekturu na tamošnjem sveučilištu. Nedugo nakon, upoznaje Antona

Grünera, pedagoga i Pestalozzijevog sljedbenika, koji ga nagovara da se primi učiteljskog posla. Iako nije imao nikakvog pedagoškog znanja, Fröbel je otkrio neki novi svijet- bio je oduševljenim novim zvanjem i sredinom: „Čudno je koliko mi se dopada moje sadašnje zvanje. Od prvog trenutka učinilo mi se kao da sam se rodio za ovaj posao. Nisam mogao zamisliti da sam ranije mogao imati neki drugi poziv osim ovoga, ali moram priznati- nikada nisam pomislio biti učitelj“ (Zaninović, 1988: 169). U ogleđnoj školi predavao je dvije godine, i to razredu 30- 40 dječaka u dobi od 9 do 11 godina. Svjestan svoje nedovoljne pedagoške pripremljenosti, odlazi u švicarski grad Yverdon kako bi posjetio Pestalozzija. Iako je boravak trajao svega 14 dana, Pestalozzi je ostavio veliki dojam na Fröbela. U međuvremenu, Fröbel ostavlja posao u školi te postaje privatni učitelj trojice dječaka iz obitelji Holzhausen. S dječacima seli natrag u Yverdon kod Pestalozzija kako bi upoznao metode odgojnog djelovanja i na koncu postao i njegov suradnik na pune dvije godine. Stanovao je s dječacima i sudjelovao u svim aktivnostima koje je vodio Pestalozzi. Prema Došen- Dobud „napajao se njegovim idejama i djelom, ulazeći tako i srcem i dušom u ulogu odgojitelja“ (2019: 32). Na Pestalozzijev rad Fröbel je gledao s velikim divljenjem i bio je naročito fasciniran igrom na otvorenom, za koju je tvrdio da je „odlična okrepljujuća duševna kupka odgajanja“. Otišao je i korak dalje- koristi utjecaj brata pastora kako bi progurao Pestalozzijske ideje u osnovnoškolskom obrazovanju. Iako pokušaj nije uspio, smatra se jednom od odlučujućih epizoda u Fröbelovom radu i životu, kada piše i svoj prvi tekst „Kratak opis Pestalozzijskih principa odgoja i poučavanja (prema samom Pestalozziju)“³ (Heiland, 1999). Ovaj važan esej prikazuje Pestalozzijske ideje o osnovnoškolskom obrazovanju koje će kasnije i sam Fröbel integrirati u svoje pedagoško djelovanje te ih tumačiti i razvijati neovisno i na svojstven način. Iako obogaćen praktičnim iskustvom, Fröbel gleda pomalo razočaravajuće na godine provedene u Yverdonu. Unatoč tome što nema vlastitu ideju o obrazovanju, svjestan je nedovršenosti Pestalozzijevog obrazovnog sustava kojeg želi utemeljiti na jačim osnovama. Ono što Fröbelu nedostaje za ostvarivanje tog cilja jest svakako teorijska utemeljenost pa je logična ideja bila nastavljanje ranije započetih studija. U 29. godini života upisuje Berlinsko sveučilište gdje se posvetio proučavanju prirodnih

³ Izvor: *Kurze Darstellung Pestalozzis Grundsätze der Erziehung und des Unterrichtes (Nach Pestalozzi selbst)*

znanosti, posebice mineralogije. Izučavajući kristalografiju minerala, dobiva mjesto konzervatora u muzeju. Godine 1813. izbiva rat između Prusije i Francuske te se Fröbel osjeća pozvanim braniti zemlju i dostojanstvo slobodnih ljudi. U vojsci upoznaje dva studenta teologije: Heinricha Langenthala i Wilhelma Middendorfa, koji su kasnije svoje pedagoško djelovanje isprepleli s njegovim te postali prijateljima za cijeli život (Došen-Dobud, 2019). U lipnju 1814. godine Fröbel traži otpust da bi prihvatio posao asistenta na Institutu za mineralogiju Sveučilišta u Berlinu. Međutim, smrt starijeg brata vrši utjecaj na njegov životni put te se Fröbel ponovno nalazi na prekretnici života. Kako bi očuvao uspomenu na brata, napušta radno mjesto na sveučilištu te preuzima pedagošku skrb o trojici nećaka i malenoj nećakinji- najprije u Griesheimu a zatim u Keilhau. Na tom putu pridružuju mu se i ratne kolege Langenthal i Middendorf te brat Christian s obitelji. Briga o nećacima probudila je želju za pedagoškim radom. U studenom 1816. godine, sa svega 18 pfeninga gotovine, osniva Njemački obrazovni institut po uzoru na Pestalozzijevu školu za dječake. Prema Došen-Dobud „trojici nećaka pridružio je i dvojicu sinova drugog brata i još nekoliko djece kako bi iskušavao svoju pedagošku gorljivost, sposobnost i izdržljivost“ (2019: 33). Godinu kasnije ženi se za Henriettu Wilkelmine Hoffmeister, kćerku člana Berlinskog ratnog vijeća. Institut je kroz godine dosegao broj od šezdeset učenika što je ujedno značilo i veću financijsku opterećenost. Tu je Fröbel objavio jedno od svojih najvažnijih djela- „Odgoj čovjeka“⁴. Fröbela je njegova nepraktičnost dovela do još jednog financijskog ruba, što je narušilo ugled instituta te je isti do kraja 1829. godine brojao samo pet učenika. S gledišta literarne djelatnosti, boravak u Keilhau bio je najplodnije razdoblje u Fröbelovom radu (Heiland, 1999). Objavljuje razne brošure, knjige te tjedni časopis „Obrazovanje obitelji“⁵. Kako političke prilike u Njemačku nisu bile povoljne za njegovo djelovanje, Fröbel seli natrag u Švicarsku kako bi nadgledao sirotište. Ubrzo se njegova supruga Henriette razbolijeva te su primorani preseliti se natrag u Njemačku. Umire 1839. od posljedica bolesti.

⁴ Izvor: *Die Menschenerziehung* (1826.), prema Heiland (1993: 473)

⁵ Izvor: *Wochenschrift: Die erziehenden Familien*

Fröbel čvrsto odlučuje posvetiti život odgoju predškolske djece te 1837. otvara prvi „dječji vrt“⁶ u planinskom mjestu Blankenburg kraj Keilhaua. U idućim godinama Fröbel objavljuje zbornik pjesama i igara za majke i djecu te izdaje „Nedjeljni list“ pod parolom „Živimo za našu djecu“. Frustriran negativnim odazivom muškaraca i učitelja, Fröbel se okreće obrazovanju žena i od 1844. do 1847. organizira tečajeve za organizaciju zabavišnog djelovanja (Palmer i sur., 2001). U Njemačkoj se uskoro otvara veliki broj dječjih vrtića od strane mladih žena- Fröbelovih suradnica. U srpnju 1851. Fröbel se ženi po drugi put- i to sa svojom učenicom Luise Levin koja će kasnije nastaviti njegov rad. Već idući mjesec u Njemačkoj dolazi do proganjanja prosvjetiteljske djelatnosti a Fröbela se optužuje za ateizam i revolucionarne ideje. Kako se njegova religija nije poklapala s crkvenom, vlada zatvara sve vrtiće unatoč silnim intervencijama Fröbela i njegovih pristaša. Fröbel umire 21. srpnja 1852., u sedamdesetoj godini. Nadgrobni spomenik u Liebensteinu stup je koji prikazuje osnovne pedagoške forme: kuglu, valjak i kocku. Na njegovom nadgrobnom spomeniku stoji epitaf s dirljivim riječima iz njegovog glavnog djela *Odgoj čovjeka*: „Dođite da živimo za našu djecu“.

⁶ Izvor: *Kinder Garten*

4. Pedagoški koncept Friedricha Fröbela

4.1. Filozofska i pedagoška utemeljenost

Fröbel je već u svojoj mladosti usvojio ideje njemačke klasične filozofije. Svoju pedagošku koncepciju zasniva pod utjecajem ideologije Hegela, Fichtea i Schellinga te je njegovo učenje u osnovi puno mistike i metafizike. Prema Žlebnik (1955: 123), Fröbel polazi od tvrdnje kako „svijetom vlada „vječni zakon“ i da je taj zakon jednak u prirodi i u čovjekovu životu, u prirodi i u kulturi“. Odnosno, vjeruje kako je u osnovi svega bog, vječno biće koje djeluje u svemu, svakoj stvari, čovjeku i biću. Takva simbolička misao postala je osnova njegovog shvaćanja prirode, čovjeka i odgoja te je imala naprednu ulogu u njegovoj pedagogiji. „U njegovom korijenu leži ideja univerzalnog jedinstva i traganje za jednim općim zakonom fizičkog i moralnog svijeta, božanskim načelom koje vlada materijom i duhom i ispoljava se u raznim pojavnim oblicima“ (Kamenov, 1987: 105). Fröbel gleda na čovjeka, odnosno na dijete, kao najsavršeniji proizvod evolucije u kojemu postoji mogućnost za njegov razvoj i otkrivanje božanske suštine. Prema Zaninović (1988: 171), „Fröbel polazi od ideje da se dijete rađa dobro i da u njemu ne postoji zlo. Zlo dolazi zbog pogrešaka u odgoju“. Odgoj treba biti u skladu s prirodom koja je dijete obdarila raznim umjetničkim i religioznim instinktima. S druge strane, veliki utjecaj na formiranje njegovog nazora o svijetu i odgoju svakako su bile ideje pedagoškog intuicionista Pestalozzija i Rousseauove ideje dječjeg spontanog razvoja. Iako je svoj pedagoški sistem temeljio na filozofskim i pedagoškim idejama svojih uzora, Fröbel nije oponašao tuđe ideje. Fröbelov samostalan duh omogućio mu je da ostvari vlastitu koncepciju: „Njegova oštra i živa promatranja razvoja čovjeka, dopunjena njegovim studijama, pomogla su mu formirati vlastiti nazor o svijetu“ (Zaninović, 1988: 170).

4.2. Odgojni ciljevi

Fröbelova temeljna odrednica odgoja leži u dvama filozofskim idejama: ideji jedinstva i ideji evolucije. Odgoj za njega ima religiozno- mistično značenje. Ako se polazi od postavke da isti zakon vlada prirodom i čovjekom, tada je veoma izgledno i da sam odgoj treba biti usklađen s prirodom. Odgoj podrazumijeva tretiranje čovjeka (djeteta) kao

stvaralačkog i djelatnog bića, čiji harmonični razvoj počiva na djelovanju i stvaranju (Došen- Dobud, 2019). Prema Kamenov (1987: 106), Fröbel shvaća odgoj kao „sredstvo kojim se upućuje čovjek, biće inteligentno, razumno i svjesno, da vježba, razvija i ispoljava životni element koji ima“. Prema tome, čovjek otkriva kako spontano i slobodno postići svoje određenje, poziv. Veoma je naglašena slobodna samoaktivnost čovjeka koja je u duhu romantizma zamišljena kao oslobođenje od nužnosti. „U vezi s idejom o jedinstvu- nasuprot individualističkom pogledu na odgoj, Fröbel prvi naglašava socijalni karakter odgoja djeteta. Dijete prelazi iz animalnog stadija u stadij ljudskog bića tek kada stupa u odnos s drugim ljudima i kad se osposobi surađivati na zajedničkim ciljevima“ (Zaninović, 1988: 171). Prema tome, važno je da odgoj započne od najranije dobi i da dijete bude svestrano usmjeravano u odgovarajućoj sredini. Dobro pripremljena sredina privući će dijete raznim aktivnostima i igrama te poticati njegove unutarnje težnje i osjetila. Kao četiri dječje instinktivne težnje Fröbel navodi težnju za: radom, spoznavanjem, umjetnošću i religijom. Kako bi se zadovoljile sve dječje težnje, potrebno je objediniti intelektualni, socijalni i religijski odgoj. „Zalažući se za ostvarivanje etičkog, spoznajnog i tjelesnog odgoja, uz radni i umjetnički odgoj, zapravo se zalaže za cjelovit odgoj djeteta“ (Mendeš, 2019:163). Kao odgojitelj treba slijediti prirodni tijek djetetova razvoja. Fröbel to još naziva *nachgehende Führung*, dodatno vodstvo od strane odgojitelja koje pomaže djetetu da raste „kao biljka u vrtu“. „Kao što i sjeme u sebi sadrži biljku i čitav biljni život, nije li istina da i dijete unutar sebe sadrži čitavog čovjeka i čitavo čovječanstvo?“ (Fröbel, 1895: 62).⁷ S obzirom na to da odgoj djeteta treba biti u skladu s prirodom, Fröbel poziva roditelje i odgojitelje da promatraju zakone prirode te iz toga izvode odgojne namjere. Taj stav ilustrira sljedeći navod:

„Mi dajemo dovoljno prostora i vremena biljkama i životinjama, znajući da će se one na taj način lijepo razviti i rasti prema zakonima koji djeluju u njima samim; mlade biljke i mlade životinje ostavljamo na miru znajući da bi drukčiji postupak spriječio njihov procvat i njihov razvoj, ali mlad čovjek je čovjeku kao komadić voska ili grumen ilovače od koga on može mijesiti što hoće. O, vi ljudi, koji prilazite kroz svoje bašte i njive, livade i dubrave, zašto ne otvorite svoja osjetila da čujete ono čemu vas priroda svojim nijemim jezikom uči;

⁷ Izvor: „But, as the germ bears within itself the plant and the whole plant life, does not the child bear also within himself the whole man and the whole life of humanity?“

pogledajte na biljki koju vi zovete korov i koja zato što je pod pritiskom i nasiljem izrasla jedva svoju unutrašnju zakonitost daje naslutiti; a pogledajte u slobodnom prostoru, u polju i leji, pa pogledajte kakvu zakonitost, kakav čisti unutrašnji život harmoničan život ona pokazuje u svim svojim djelima i manifestacijama! Tako bi mogla, o roditelji, i vaša djeca kojima vi prerano namećete kalup i zvanje protiv njihove prirode i koja se zbog toga bolesno i neprirodno oko vas kreću- postati lijepo i svestranmo razvijena bića“ (Banović, 1952:38 prema Mendeš, 2020:160).

4.3. Pedagoška načela

U kontekstu odgoja i obrazovanja, Fröbel odbacuje tradicijsko shvaćanje djeteta kao pasivnog učenika vođenog od strane učitelja. Radije vjeruje u sliku djeteta kao aktivnog i znatiželjnog bića koje uči kroz aktivnosti, igru i samorefleksiju. Smatra kako su najranije godine djeteta ujedno i najformativnije razdoblje njegovog života u kojem igra ima glavnu razvojnu ulogu. Takve ideje (načela) i njihova praktična primjena u dječjim vrtićima bile su poprilično radikalne za to doba (Tovey, 2020). Načela koje Fröbel zagovara, daleko su ispred svog vremena i u mnogočemu i danas vrijede.

Ta načela su:

- sloboda s usmjeravanjem
- jedinstvo, povezanost i zajedništvo
- usklađenost s prirodom
- učenje kroz samoaktivnost i samorefleksiju
- značaj igre
- kreativnost i snaga simbola
- obrazovani i brižni odgojitelji (Tovey, 2020).

Kod Zaninović (1988: 172) nailazimo na tradicionalniju podjelu Fröbelovih načela:

- prilagođavanje prirodi
- samorad
- svestranost

- jedinstvo nastave
- dinamično shvaćanje djeteta.

U našem daljnjem predočavanju načela, vodit ćemo se podjelom koju nudi autorica Tovey.

Sloboda za Fröbela predstavlja potporu djeci da samostalno razmišljaju, vrše izbore, rješavaju probleme, slobodno istražuju, kreću se i sudjeluju kako bi u konačnici razvili individualnost, jedinstvenost i razvijali se vlastitim tempom. S druge strane, pojam slobode ne znači i dopuštenje da djeca rade što god žele- sloboda djeteta uključuje samo onu slobodu koja ne ograničava tuđu i djeluje unutar okvira odgovornosti i poštovanja prema drugima i prirodi. Sloboda se ne može „pokloniti“ djeci, oni je moraju sami postići vlastitim trudom, što često uključuje teškoće u postizanju iste. Značajnu ulogu u tome igra pomoć odrasle osobe, koja treba usmjeravati dijete da svoju slobodu koristi na vrijedan i pošten način. Fröbel još jednom objašnjava slobodu djeteta metaforički: „Sigurno je - da se u svemu slijedi nauk prirode. Grožđe se mora orezivati; međutim, samo orezivanje ne daje nikakvo vino. Naprotiv, deblu orezanom s malo brige vrlo je lako propasti te izgubiti, osim lisnatog izgleda, i svoju proizvodnju, ako seljak nije poštovao i slijedio cjelokupnu strukturu i prirodu biljke“ (Heiland, 1999). Odrasli trebaju štiti i podržavati dječju slobodu tako da: pomažu djeci vršiti izbore, osiguraju djeci slobodno kretanje, pomažu djeci da sama odabiru izazove, da samostalno razmišljaju te da razvijaju samodisciplinu. U suprotnom, stvara se nametnuto okruženje koje je sklono pravilima i tada odgoj ide u smjeru suprotnom prirodi djeteta. Fröbel smatra kako nijedno obrazovanje, doktrina ili odgoj ne bi trebali određivati ponašanja i propisivati norme. Razvoj i napredak ljudske rase Fröbel vidi u čovjeku (djetetu) i njegovoj spontanoj aktivnosti koja ujedno predstavlja jedini i krajnji cilj cjelokupnog obrazovanja i života (Heiland, 1999).

Kako bi dijete što bolje razumjelo sebe, ostale ljude, prirodu i općenito svijet oko sebe, ključno je da što bolje razumije princip jedinstva koji je Fröbel zagovarao. Naime, Fröbel naglašava povezanost i jedinstvo svega u svemiru i važnost takve premise u pogledu na dječji odgoj. Jedna od Fröbelovih maksima upravo je da učenje treba biti povezano s dječjim životima i doživljeno kao jedna smisljena cjelina. Učenje je shvaćeno kao „proces buđenja unutrašnjih snaga pomoću osjetilnog i lokomotornog sustava“ (Kamenov, 1987:

106). Važno je shvatiti „gdje se dijete nalazi“, odnosno uvijek polaziti od dječjih interesa i razumijevanja. Polazeći od toga, dijete uči nove stvari povezujući ih s postojećima te na taj način gradi novo znanje. Podupire se ideja djeteta kao cjelovitog bića, tj. da su svi aspekti djetetovog života (misli, emocije, odnosi) međusobno povezani. Takva ideja podrazumijeva i povezivanje djetetovog obiteljskog i vrtičkog okruženja, koje je ključno za djetetov napredak i razvoj. Ističe se važnost zajednice koja daje osjećaj pripadanja i povezanost svakoj individui. Kako bi to postigao, Fröbel je često vodio djecu na gradski trg kako bi objašnjavao važnost igre na otvorenom raznim prolaznicima. S druge strane, djeca su imala priliku upoznati razna zanimanja poput trgovaca i kovača- tako su shvaćala povezanost i važnost takvih zanimanja u njihovim životima. Kako bi se „odužili“ lokalnoj zajednici, djeca su darivala najsiromašnije plodovima iz svog vrta. Takva praksa bila je potkrijepljena načelima jedinstva, povezanosti i poštovanja (Tovey, 2020). Danas shvaćamo kako su takva načela temelj shvaćanja dječjeg razvoja i učenja.

Prema Lilley (1967: 148) Fröbel tvrdi kako „dijete treba doživjeti prirodu u svim svojim aspektima- obliku, energiji, suštini, zvuku i boji“. Dječje razumijevanje i doživljaj prirode najbolje se mogao poticati kroz neposredno iskustvo. Vrt je za Fröbela predstavljao mjesto sklada i ljepote gdje djeca mogu biti „jedno s prirodom“. Svako dijete imalo je komad zemlje o kojemu je skrbrilo. Tu su djeca mogla saditi, kopati, skrbiti o biljkama, istraživati crve, puževe i razne insekte te iz prve ruke doživjeti utjecaj sunca, kiše i vjetra (Tovey, 2020). Kako usklađenost djeteta s prirodom podrazumijeva doživljaj svih aspekata prirode, a ne samo onih iz neposredne okoline, predlaže se istraživanje šire okoline kako bi se dijete upoznalo i s drugim univerzalnim zakonima prirode. Jedino na takav način, djeca mogu produbiti razumijevanje povezanosti sebe s ostalim živim bićima. Takav odgoj, osim što treba biti u skladu s prirodom, treba biti i u skladu s četiri instinktivne težnje ili nagona (Žlebniĳ, 1955).

Prema Žlebniĳ (1955: 124), „u samom djetetu postoji težnja za aktivnošću“. Fröbel tvrdi da je učenje djeteta ukorijenjeno u ranoj aktivnosti djece: „Kroz rad (aktivnost), ĳovjek eksternalizira svoju unutrašnjost, materijalizira intuicije i iskustva; eksternalizira vlastiti rast, ide prema jedinstvenosti, kroz kreativnu raznolikost. Ta je mogućnost prisutna

od rođenja i uočava se prvo u pokretima bebe, kasnije u dječjoj igri“ (Heiland, 1999: 43).⁸ Prema Kamenov „sve tjelesne i duševne snage razvijaju se prema istom zakonu aktivnosti koji djeluje u čitavoj prirodi, stoga Fröbel traga za „stvaralačkom samoaktivnosti“ koja će poticati samorazvoj i oslobađati dječje unutarnje snage. Nalazi je u igri“ (1987: 106). Međutim, Fröbel tvrdi kako samoaktivnost djeteta sama po sebi nije dovoljna. Djeca bi trebala postati svjesna vlastitog procesa učenja, kako bi poimala stvari na dublji način a u tome im pomaže samorefleksija.

U Fröbelovom pedagoškom radu, jedan od većih napora bio je pobuditi kreativnost njegovih učenika. Kako bi poticao osjećaj vlastitih sposobnosti, Fröbel je uvijek pružao slobodu u raznim aktivnostima te idolizirao svaki oblik originalnosti bez obzira na uspješnost istog. Na kreativnost se gleda kao suštinu, potencijal svakog djeteta koju treba njegovati i poticati. Ukoliko se kreativni potencijal privilegira, utoliko će djeca imati priliku povezati svoje unutarnje svjetove ideja i osjećaja s vanjskim svijetom iskustva i doživljaja (Tovey, 2020). U tom procesu svakako će im pomoći korištenje simbola pomoću kojih će dječje ideje dobivati vidljivu, vanjsku formu. Simboli mogu predstavljati bilo koji znak, predmet, zvuk kao zamjena za nešto drugo te mogu pomoći djeci u prijelazu s konkretnog na apstraktno mišljenje. Fröbelov pristup kreativnosti uključuje djecu i njihovo predstavljanje ideja na svojstven način. Stjecanjem iskustva i većim razumijevanjem simboličkih potencijala predmeta, ideja, materijala i dr., rađaju se sve složenije ideje. Drugim riječima, kreativnost nije kopiranje konstrukata odraslih ili popunjavanje šablona. Kreativnost je proces zastupljen u svim područjima učenja, usko povezan s maštom i inovativnim mišljenjem (Tovey, 2020).

⁸ Izvor: „*Pelo trabalho/atividade, o homem exterioriza o seu interior, materializa intuições e vivências; exterioriza seu próprio).crescimento, caminha em direção à unicidade, pela diversidade criadora. Essa possibilidade está presente desde o nascimento, e se observa nos movimentos do bebê, em seguida no brincar e no jogo do menino.*“

4.4. Razvojne faze djeteta

Dječji razvoj Fröbel dijeli na tri razdoblja: rano djetinjstvo (do 2-3 godine), srednje djetinjstvo (do sedme godine) i dječjaštvo (nakon sedme godine). Fröbel gleda na rano djetinjstvo i ostala razdoblja kao razvojne faze značajne za cjelokupni razvoj djeteta a ne samo kao pripremu za budući odrasli život. Uveo je pojam kontinuiteta u ljudskom razvoju- rast stabala uspoređuje s razvojem djeteta. Ono što Fröbel zaključuje da svako razdoblje ima svoj tijek, svoj početak i kraj, kao što se i biljke razvijaju od pupoljka pa sve do stadija stabla. U svezi s tim, ako prethodna faza dječjeg razvoja nije u potpunosti dovršena, ni sljedeća ne može biti u potpunosti razvijena (Palmer i sur., 2001). Svako razdoblje je osobito samo po sebi i zato „svakom razdoblju potrebno je pristupati s posebnim sadržajem i posebnim metodama odgoja“ (Zaninović, 1988: 171).

Mendeš (2020) smatra kako su temeljne razvojne zadaće ranog djetinjstva razvoj pokreta i osjetila. U ovom razdoblju djetetu je stalo samo do upotrebe svog tijela i osjetila a manje do onoga što će proizaći iz upotrebe istih. Fröbel tvrdi kako u takvim pokretima i igri nije potrebno tražiti bilo kakvu vanjsku manifestaciju unutarnje suštine ličnosti, jer se ista pojavljuje tek u razdoblju koje slijedi (Heiland, 1993). Naglasak je na njezi djeteta. Savjetuje se da se mala djeca nikad ne ostavljaju dugo sama u kolijevci bez predmeta koji će poticati njihovu aktivnost. Vladalo je mišljenje da dječja tjelesna neaktivnost nužno stvara i duhovnu pasivnost i slabost.

Jednom kada razvije aktivnost udova i osjetila, dijete ulazi u sljedeću fazu razvoja. Razvojna zadaća srednjeg djetinjstva upravo je razvoj osjetila. Djetetova unutrašnjost bila je neraščlanjena do ovog trenutka. Nastupanjem govora dolazi do diferencijacije, unutrašnjost djeteta se manifestira u vanjskom obliku. Fröbel daje niz korisnih uputa koje se odnose na razvoj govora i utjecaj na isti od strane odraslih. „Posebna pozornost posvećena je razvoju djetetovog govora, u čemu je presudna uloga majke, te im se preporučuje da djeci što više pričaju priče i pjevaju“ (Mendeš, 2020: 161). Također je ustanovio da bolje zapažamo i uspoređujemo, ako moramo sličnosti i razlike izraziti riječima, stoga podučavanje treba povezati sa zapažanjem i govorom (Žlebnić, 1955). Ovo razdoblje je od posebne važnosti: sastoji se od prvih pokušaja povezivanja djeteta s vanjskim svijetom i prvih napora da okolina shvati djetetovu unutarnju prirodu (Heiland,

1999). Za Fröbela je jako bitno kako će se dijete predstaviti vanjskome svijetu, hoće li ga drugi gledati i shvaćati u nekom lažnom, iskrivljenom svjetlu ili kao nekoga tko je samoaktivan i samostalan. U ovom razdoblju naglasak je na odgoju djece, a odgojna sredstva koja se preporučuju su: igra, aktivnosti u prirodi te umjetnost (pjevanje, crtanje i dr.) (Mendeš, 2020). Igra u ovom razdoblju predstavlja najviši stupanj djetetovog razvoja, kao najčišći dječji proizvod. Prema Zaninović, igra je „kopija ukupnog čovjekovog života, unutarnjeg, tajnog, prirodnog života u čovjeku i u svim stvarima, zbog toga ona rađa radost, slobodu, zadovoljstvo u sebi i izvan sebe, mir sa svijetom“ (1985: 236). Cijeli budući život djeteta ima izvor u ovome razdoblju. Igra je od velike i duboke važnosti jer upravo ona određuje budući unutrašnji život djeteta.

U trećem razdoblju očituje se želja za znanjem. Djeca imenuju određene predmete, pridaju im određena značenja, iskazuju govor pomoću znakova i pisanja i razvojem takvih kognitivnih procesa prelaze u razdoblje dječjaštva. Dijete postaje učenikom a škola predstavlja mjesto promišljanja i stjecanja znanja o općim i univerzalnim zakonima svijeta. Govoreći o školi, ne misli se isključivo o ustanovama koje nose to ime, već o prijenosu znanja i svijesti međusobno povezanih u određenu svrhu. Dijete se upoznaje sa školom, bilo to u kući ili izvan nje, od strane članova obitelji ili učitelja osobno.

5. Važnost igre u učenju djeteta

Fröbel je posebno cijenio samoaktivnost djeteta, a kako je igra u predškolskoj dobi glavno dječje zanimanje, on joj poklanja veliku pažnju i naglašava njenu vrijednost i funkciju. Prema Malić i Mužić (1989: 241), „djeca se igrom u najvećoj sreći i radosti spremaju za ozbiljan život“. Igra je stavljena u centar poimanja načina odgoja i obrazovanja male djece: „Igra je najviši izraz ljudskog razvoja u djetinjstvu, jer je ona sama slobodno izražavanje dječje duše... Nije trivijalna, vrlo je ozbiljna i od dubokog značaja“ (Santos, 2012: 31). U konačnici, priznavanje igre kao suštine djetinjstva dovelo je do činjenice o djetinjstvu kao razdoblju života koje ima svoje posebnosti (Došen-Dobud, 2019). U takvom razmišljanju nailazimo napredni element njegovih pedagoških shvaćanja (Bartušková, 1968). S druge strane, Za Fröbela igra ima višestruku razvojnu funkciju i motive, a značaj igre ogleda se u sljedećim postavkama:

- pomaže djeci u razumijevanju sebe i svijeta koji ih okružuje
- potiče razvoj svijesti o simbolima i razvoj simboličkog mišljenja gdje djeca djeluju na najvišoj kognitivnoj razini
- igrovne aktivnosti koje djeca sama odabiru potiču razvoj koncentracije, upornosti i zadovoljstva kao važnih karakteristika radnih aktivnosti odraslih
- igra je društvena aktivnost koja uključuje prijateljstvo, poštovanje pravila i brigu za ostale (Tovey, 2020).

Fröbelova posebna zasluga leži u njegovom visokom rangiranju igre kao biti djetinjstva: „Ono što je kod Boga stvaranje, kod čovjeka je rad, a kod djeteta igra“ (Došen-Dobud, 2019: 41). Time rečeno, Fröbel vidi igru kao najduhovniju aktivnost djeteta, stihiju u kojoj živi i putem koje izražava svoj unutarnji svijet prenoseći ga u vanjski. Igra je izvor svega dobroga, ona za dijete predstavlja strast i oblik ispoljavanja svih instinkata. Putem igre, dijete vježba i svoju volju: „Mirno i po prirodi izdržljivo dijete igra se energično, dok ne umori svoje tijelo, i htjelo ne htjelo, tako reći po nuždi, postaje snažan čovjek, koji će još mirnije i s više dobre volje htjeti da žrtvuje svoje ugodnosti i svoje blagostanje“ (Mendeš, 2020: 16 prema Parizo i Henrih, 1913: 165). Igrajući se, dijete utvrđuje i otkriva mogućnosti i potencijale vlastite volje i učinke njezinog spontanog izvršenja (Santos,

2012). Fröbel smatra kako je igra u djetinjstvu začetnik svega onoga što dolazi u budućnosti; cijeli čovjekov razvoj vidljiv je u i njegovim tendencijama i dispozicijama u procesu igranja. U svojoj knjizi „Odgoj čovjeka“, Fröbel objašnjava:

„Cijeli kasniji život čovjeka, čak i do trenutka kad će ga napustiti, ima svoj izvor u djetinjstvu tj. o tom razdoblju ovisi hoće li njegov kasniji život biti čist ili nečist, nježan ili nasilan, tih ili impulzivan, marljiv ili lijen, bogat ili siromašan u djelima, proći u suhoparnoj uspavanosti ili oštroj kreativnosti, u glupom čuđenju ili inteligentnom shvaćanju, stvaranju ili uništavanju, unošenju sklada ili razdora, rata ili mira. Njegovi budući odnosi s majkom i ocem, članovima obitelji, društvom i čovječanstvom, prirodom i Bogom- ovise prvenstveno o njegovom načinu života u ovom razdoblju. Ako je dijete u ovom razdoblju povrijeđeno, ako je klica stabla njegovog budućeg života trula, tada jedino uz velike teškoće i napor odrasti u snažnog muškarca (1903: 55-56).“⁹

5.1. Vrste dječjih igara

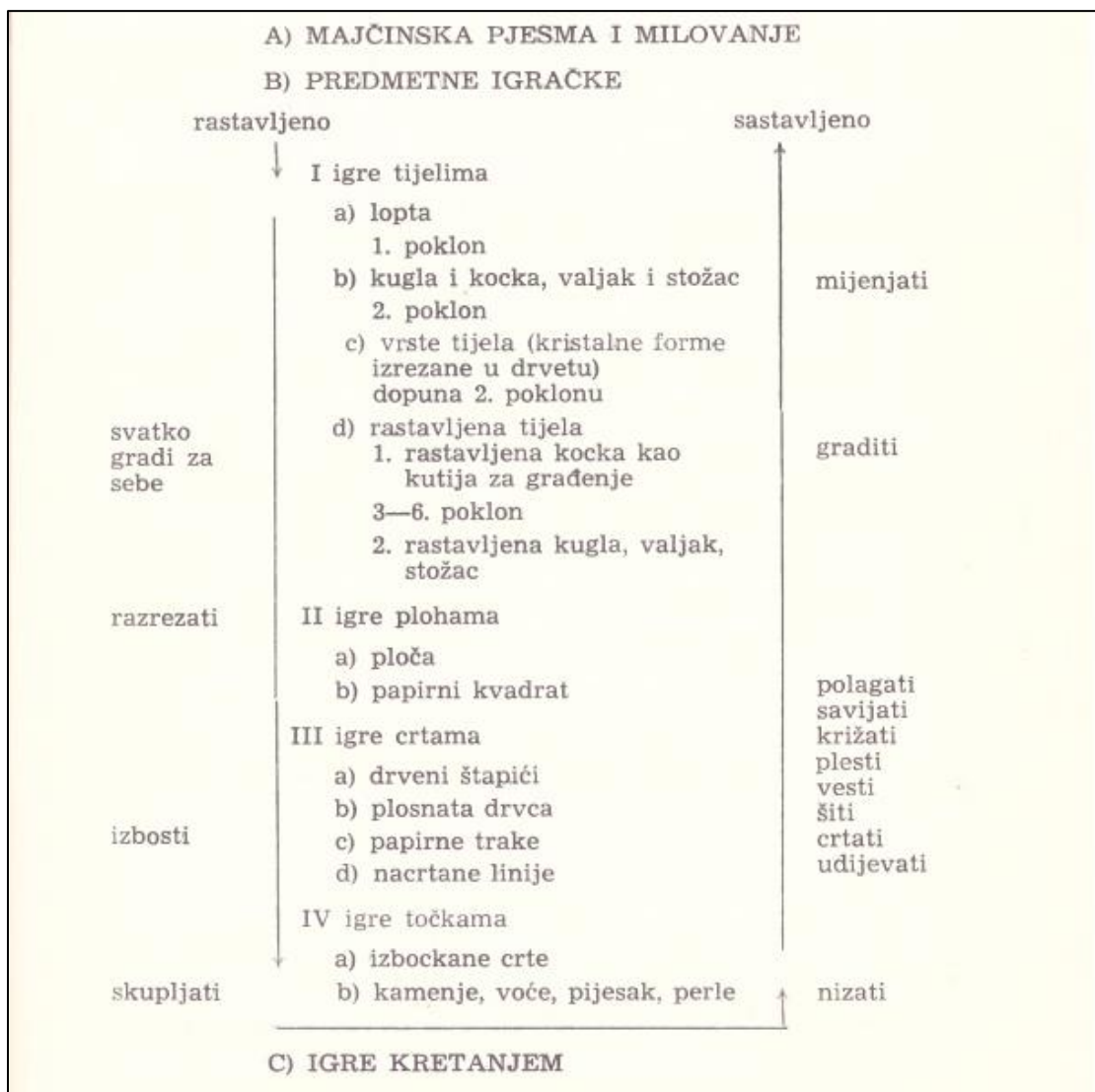
Prema Cvijić (1895), dječja igra je od velike pedagoške važnosti, stoga je Fröbel dijeli po njenom značenju i svrsi na: tjelesne vježbe, koračnice s pjevanjem i bez njega, igre rukama i prstima i pokretne igre. U svezi s tim, Cvijić nudi stroga pravila za izvođenje igre utemeljena na Fröbelovim pogledima na igru:

- *Nemoj zapovijedati dječjom igrom poput gospodara, već je dijeli s djetetom kao savjetujući drug- savjetuje se zabavišnim učiteljicama da, igrajući se, „poprime“ dječju narav kako bi igra bila ljepša i savršenija,*
- *Budi oprezna u izboru igre- paziti da igra sukladna dječjoj individualnosti i željama,*
- *Pripravi pomno svaku igru- kako bi se igra pravilno izvela, prvo je treba djeci objasniti,*

⁹ Izvor: „*The whole later life of man, even to the moment when he shall leave it again, has its source in the period of childhood- be this later life pure or impure, gentle or violent, quiet or impulsive, industrious or indolent, rich or poor in deeds, passed in dull stupor or in keen creativeness, in stupid wonder or intelligent insight, producing or destroying, the bringer of harmony or discord, of war or peace. His future relation- to father and mother, to the members of the family, to society and mankind, to nature and God depend chiefly upon his mode of life at this period. If the child is injured at this period, if the germinal leaves of the future tree of his life are marred at this time, he will only with the greatest difficulty and the utmost effort grow into strong manhood*“

- *Igra neka se češće ponavlja*- kako bi se pobliže upoznali s određenom igrom,
- *Neka u igrama bude promjene*- pritom se ne misli na prečestu promjenu koja se može shvatiti kao simbol površnosti i nestalnosti, već na povremene promjene koje će sačuvati dijete od jednoličnosti,
- *Katkada neka djeca sama izvode naučene igre*- zabavišna učiteljica bira „vođu“, iskusno i okretno dijete da upravlja igrom.

Bognar (1986) nudi različitu kategorizaciju Fröbelovih igara od one koju nudi Cvijić. Razlikuje tri vrste igara: majčinsko pjevanje i milovanje, igre predmetima i različite pokretne igre za koje je Fröbel sam izradio zbirku igara uz glazbu.

Slika 2. Sustav igara prema Fröbelu (Retter, 1979 prema Bognar, 1986: 25)

5.1.1. Igre rukama i prstima

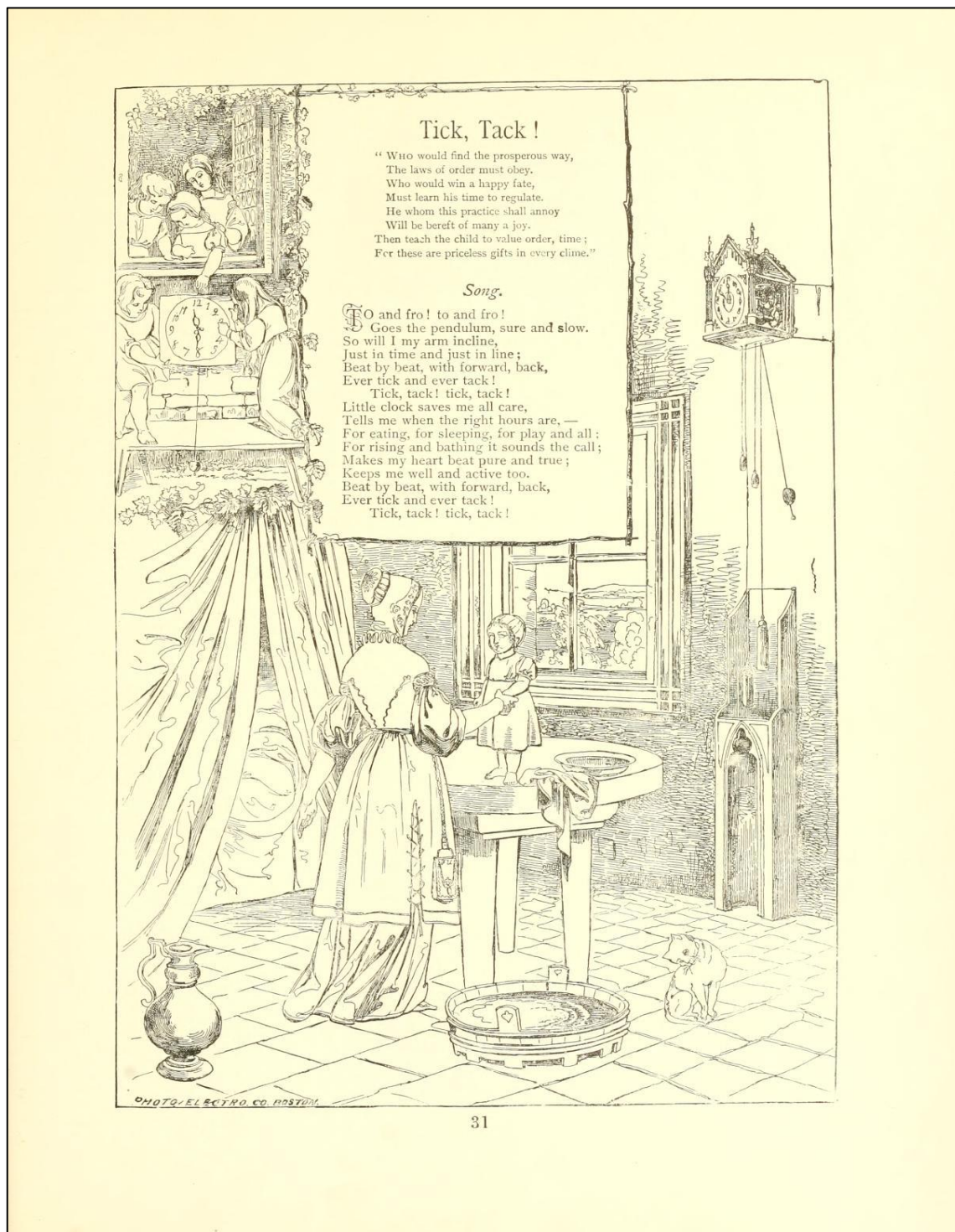
U doba kada se nije obraćala pozornost na gimnastiku u odgojno-obrazovnom sustavu, Fröbel je uveo vježbe kao osnovu za dječje vrtiće. Takve vježbe uključivale su i novu vrstu gimnastike a razvijale su jakost, gipkost i okretnost ruke i njenih dijelova. Prema Cvijić, u ovim vježbama nalazimo Fröbelovo nastojanje harmoničnog uzgajanja: „Svaku prirodenu sposobnost treba cijeliti, te je sa svjema ostalima skladno razvijati“ (1895: 49). Djeca izvode ove vježbe laktom, dlanom, rukom, prstima- djeca uče od rane dobi kako se služiti svojim tijelom i zbog toga ovakve vježbe imaju veliku odgojnu vrijednost. Sve vježbe su zamišljene kao igra uz koju pjevamo odgovarajuću pjesmicu.

5.1.1.1. Zbirka pjesama „Majka i njezine pjesme o nježnosti“

Fröbel je 1844. objavio cijelu zbirku pjesama pod nazivom „Majka i njezine pjesme o nježnosti“,¹⁰ kao nastavak na Pestalozzijevu „Knjigu majki“. Polazeći od uvjerenja kako su majke najbolje učiteljice svoje djece, zbirka je prvenstveno je zamišljena kao verbalizacija intimne interakcije majke i djeteta i pomoć ženama na putu shvaćanja i prihvaćanja vlastite uloge (Vrcelj, 2019). Ujedno je predstavljala i pedagoški projekt za svu djecu koja su premlada da bi pohađala dječji vrtić (do 2. godine života). Zbirka uključuje 50-ak igara prstima, pjesmica i igara za majke i ostale članove obitelji. Svaku pjesmu prati i detaljna ilustracija s prikazima iz svakodnevnog života te ilustracija pokreta ruke i prstiju. Ilustracije imaju funkciju moralnog učenja i povezivanja sadržaja sa stvarnim životom. Iako je ovako zamišljen koncept van razumijevanja djeteta rane dobi, Fröbel smatra kako bi se isti s vremenom mogao nadograđivati i razvijati (Dyke, 2019). Prema Heiland (1999), ova zbirka predstavlja Fröbelovo nastojanje da se dječje svakodnevno iskustvo predstavi u fizičkom i neposrednom obliku igre prstima. Majka treba igrati igru prstima i tražiti od djeteta da oponaša njene geste.

¹⁰ Izvor: *Mutter und Koselieder*

Za primjer izdvajamo ulomak iz Fröbelove zbirke s pjesmom (engleska verzija) „Tick, Tack! „ i prikladnom ilustracijom:

Slika 3. Primjer ilustracije (Fröbel, 1906: 31)

No. 6.

TICK, TACK!

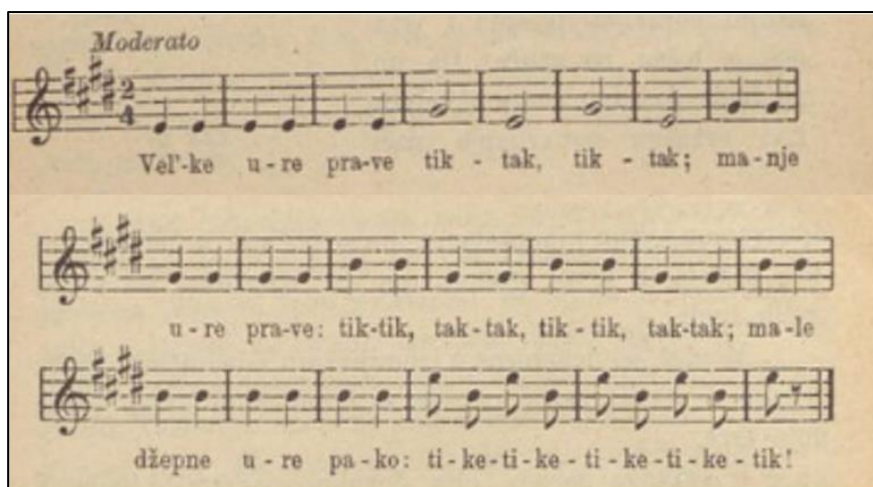
(M. M. ♩ = 92.)

To and fro, To and fro, Goes the pendulum, sure and slow,
 So will I my arm in - cline, Just in time and just in line,
 Beat by beat, with for - ward, back, Ev - er tick, and ev - er tack.
 tick, tack! tick, tack! tick, tack! tick, tack! Lit - tle clock saves
 me from care, Tells me when the right hours are, For eat - ing, for sleep - ing, for
 play and all, For ris - ing and bathing it sounds the call, Makes my heart beat
 pure and true, Keeps me well and ac - tive too, Beat by beat with
 for - ward back, Ev - er tick and ev - er tack! Tick, tick, tack!

Slika 4. Notni zapis pjesme "Tick, Tack" (Fröbel, 1906: 33)

Na kraju zbirke, nalazi se tekst s objašnjenjem svake igre te s opisom njene praktične primjene. Tako se igru „*Tick, Tack!*“ definira kao igru namijenjenu za vježbanje i pokretanje ruku. Predlaže se da dijete stoji na stolu ispred majke (kao što je prikazano na ilustraciji) ili da sjedne majci u krilo s jednom rukom spuštenom uz tijelo. Uz ritam pjesme, majka pomiče djetetovu ruku. Ovi pokreti uključuju pokretanje lijeve i desne ruke. Igra se ne odnosi isključivo na ruke, može se nastaviti i s nogama, tako da dijete maršira lijevom i desnom nogom. Fröbel savjetuje majkama da si dopuste razmišljati „izvan okvira“ i produbiti dječje shvaćanje pojma sata i vremena na druge aspekte djetetova života i razvoja (upoznavanje s drugim vrstama satova, brojanje pomoću prstiju, ritam dana, vrijeme za večeru, kupanje...). „Sve će to dovesti do zdravog, lijepog, promišljenog i spretnog razvoja djeteta“ (Fröbel, 1906: 168).¹¹

U djelu „Rukovođ za zabavište“ nailazimo na pjesmu o „uri“ koja kontekstom nalikuje onoj iz Fröbelove zbirke. Cvijić, po uzoru na Fröbela nudi praktične upute za zabavišne učiteljice te predlaže poučan razgovor i pripovijedanje kao odgojno-obrazovne metode.

Slika 5. Notni zapis pjesme o „uri“ (Cvijić, 1895: 52-53)

„Učiteljica mora svakom prilikom nastojati, bilo da je učenje ili rad, da djeci ne dosađuje istim poslom ili predugim odmorom. Vazda treba da ima pred očima blago lice starca

¹¹ Izvor: „*All this will lead to a healthy, beautiful, thoughtful, and dexterous development of the child*“

Fröbela, koji je uvijek nastojao, da u djetetu sve više raste volja za ono, što je novo, a i za ponavljanje jur poznatoga“ (Cvijić, 1895: 53).

5.1.2. Tjelesne vježbe, koračnice s pjevanjem i bez njega i pokretne igre

Prema Cvijić (1895), dijete dolazi u zabavište kao nježno, slabašno i osjetljivo biće. Jedna od glavnih zadaća bila je pospješiti normalni razvoj djeteta i „priučiti“ ga na lijepe kretnje. Zbog toga se tjelesne vježbe smatraju najvrjednijima- vježbajući, djeca se fizički razvijaju i jačaju zdravlje. Tjelesne vježbe odnose se na vježbe glave, trupa, laktova, ruku, prstiju i nogu. U Fröbelovom dječjem vrtiću izvodile su se svaki dan po pola sata, u jutarnjoj i popodnevnoj smjeni.

Koračnice su vježbe koje služe kao sredstvo za jačanje i vježbanje hodanja. Fröbel je vjerovao da su idealne za jačanje socijalne interakcije, bitnog elementa ranog učenja (Pound, 2019). Krajnji cilj jest poticati kod djece simetriju, sklad među vršnjacima i razviti osjećaj za mjeru ili takt. Cvijić naglašava kako treba biti oprezan u izboru koračnice jer nisu sva djeca jednake dobi pa samim time ni jednako tjelesno i duševno razvijena. „Svoje male nespretno nožice umiju u početku jedva upotrebljavati toliko, da mogu njima sigurno stupati po ravnom tlu“ (Cvijić, 1895:43). Fröbel u početku predlaže igre jednostavnog hodanja s pjevanim melodijama bez teksta. Takve koračnice posebno su namijenjene dugim šetnjama po ravnim stazama. Prvo se djeca uče na pravilno hodanje a zatim se prelazi na igru i izazovnije koračnice (koračanje u krugu, dvoredu, troredu i dr.).

„Pokretna igra od davnina je snažna potpora djetetovu odrastanju“ (Mendeš i sur., 2020: 62). Počinje već u najranijoj dobi djeteta. Prve manifestacije takve igre predočene su kod malog djeteta, koje, držeći se za majčine ruke ili prste, pokušava doći do određenog objekta i na taj način radi svoje prve pokrete (Froebel, 1895). Cvijić (1895) dijeli pokretne igre na:

- Igre u hvatanju (tradicionalne igre lovice- svrha je osposobiti djecu za što spretnije bježanje, skakanje i oštroomnije traženje);
- Igre u pogađanju (igrajući se, djeca pogađaju razne stvari- svrha je razvijati dječja osjetila i oštroomnost u prosuđivanju svojstava različitih stvari);

- Igre u podražavanju (započinju pripovijetkom ili razgovorom, djeca oponašaju ljude, životinje, predmete- svrha je širenje dječjeg vidokruga i iskustva);
- Kolo (kolo kao ples i igra djece).

Opisane igre, njihov popis i detaljne praktične upute mogu se pronaći u djelima Antonije Cvijić „Rukovođ za zabavište“ te u Fröbelovoj knjizi „Pedagogija dječjeg vrtića“.

5.2. Fröbelove zabavice i darovi

5.2.1. Zabavice

Pestalozzi je u svom djelovanju često razmišljao kako objediniti odgoj i rad a da pritom zadovolji dječje urođene nagone. Jednom prilikom Pestalozzi se o tom izrazio ovako: „Još nije pronađen a, b, c djelatnosti!“ (Cvijić, 1895: 61). Njegov učenik Fröbel znao je iz iskustva kako nestrukturirana igra može predstavljati potencijalnu opasnost i da dijete koje je prepušteno samo sebi neće mnogo naučiti (Morrison, 1988). Bez određenog vođenja ili usmjeravanja i pripremljene okoline, vjerojatno bi došlo do krivog učenja ili se isto ne bi ni dogodilo. Stoga je razvio cijeli kurikulum za odgoj djece koji se temeljio na tzv. „darovima“ i „zabavicama“ (sustav raznolikih dječjih aktivnosti).

„Fröbel nije izumio nijedne zabavice, što ih upotrebljavamo u zabavištu. On bi često neviđen promatrao djecu, kako za svoju zabavu izvode različite poslove, što su ih sama izumjela i priredila. Od papira slažu kacige, nebo i pakao; od vlažne zemlje mijese kruglje, zemljičke i lončić; od malih drvca grade mostove, kuće, tornjeve. Tko bi tako promatrao Fröbela, kako s velikim zanimanjem prati svaki dječji rad i igru, taj bi ga nazvao originalom, pače luđakom. Tko bi tada bio pomislio na to, što njegov veliki um smišlja“ (Cvijić, 1895: 63).

Zabavice su bili materijali osmišljeni za razvoj raznih vještina, primarno psihomotornih, kroz aktivnosti šivanja, rezanja, modeliranja glinom, crtanja i dr. (Morrison, 1988). Zaninović (1988) definira zabavice kao „ostale darove“ simboličnog značenja. To su konstruktivnim materijali i različita zanimanja koja uključuje razne vrste ručnog rada.

Prema Mendeš (2020: 90), zabavice su temeljene na geometrijskim oblicima a dijele se na:

a) Zabavice u sastavljanju	b) Zabavice u stvaranju
a) Skupina tjelesa: građenje	1. Skupina točaka: izbadanja
2. Skupina ploha: pločice	2. Skupina crta: navođenje lančića, risanje, prošivanje, pomicanje niti
3. Skupina tjelesa: štapići, letvice i kolutići	3. Skupina ploha: prigibanje papira, prepletenje, izrezivanje, slikanje
4. Skupina tjelesa: kamenčići, sjemenje	4. Skupina tjelesa: pletenje košarice, spajanje štapića s graškom, modeliranje

Došen- Dobud tvrdi kako „njegovi geometrijski oblici nameću misao o tri osnovna Pestalozzijeva uporišta: oblik, broj i ime“ (2019: 42). Zabavice u sastavljanju su gotovi predmeti, čiji su dijelovi potpuna cjelina geometrijskog oblika. Uglavnom su izrađene od tvrdog materijala, te se prema volji djeteta mogu mijenjati samo u svom položaju prema drugim predmetima. Zabavice u stvaranju su one zabavice kojima djeca mogu mijenjati oblik i veličinu te ih vraćati u prvobitno stanje.

5.2.2. Darovi

Darovi ili igračke bili su zamišljeni kao materijali za učenje otvorenog tipa, kojima se djeca kroz igru uključuju u praktično učenje (Santos, 2012). „Štogod dijete primjećuje svojim osjetilima, to neka i rukama prikazuje“ (Cvijić, 1895: 62). Fröbel je vjerovao da djeca u sebi nose ideje kojih će postati svjesna tek u dodiru s odabranim predmetima. Predmeti koji su služili ulogu „budioca“ dječjeg unutarnjeg svijeta, odabrani su prema svojim formativnim kvalitetama i mogućnostima za aktivnosti koje će potaknuti harmoničan razvoj djeteta. Svaki dar predstavljao je simbol okoline i pri definiranju istih Fröbel ponovno „zadire“ u područje metafizike. „To je u skladu s njegovim vjerovanjem u ideju univerzalnog jedinstva, zakona koji ima opće važenje kako za fizički tako i za moralni svijet. Fröbel tvrdi kako se lopta pojavljuje kao prototip, kao jedinstvo svih tijela i svih

oblika. Prema tome, ona je simbol moralnog savršenstva,, (Gal, 1966: 19 prema Kamenov, 1987: 107). Darovi se još smatraju i onima koje je dao Bog: „Pojašnjava Božje darove činjenicom da kada se dijete uvodi u matematičke strukture, što se čini posredstvom „darova“, uvodimo ga i u Božje zakone“ (Došen- Dobud, 2019:42). Fröbel je propisao detaljan redosljed korištenja darova, što još jednom potvrđuje strukturiranost njegove koncepcije (npr. od tijela ka plohi, liniji i točki i opet od točke natrag liniji, plohi i tijelu, kao način spoznajnog tijeka). Darovi (kao i zabavice) bili su upakirani, ilustrirani litografijom te su sadržavali upute za korištenje. Fröbel je slao novoosmišljene darove djeci prijatelja ili poznanika na testiranje. Nakon određenog vremena, prikupljao bi dječja iskustva te na temelju istih modificirao darove. Svaki dar morao se podudarati s dječjim razvojem- prvo su ih koristile majke s djecom rane dobi a potom zabavišne učiteljice. U različitim literaturama nailazimo i na različite podjele Fröbelovih darova. Zaninović (1988) tvrdi kako postoji šest darova, ali tri osnovna oblika (lopta, kocka i valjak) u raznovrsnim kombinacijama. Prema Cvijić (1895), Fröbelovi darovi uključuju: a) loptu, b) „kruglju“, valjak i kocku. Lascardies i Hinitz (2000) pružaju detaljniju podjelu darova:

- Prvi dar- 6 vunenih loptica
- Drugi dar- mala drvena lopta, kocka i valjak
- Treći dar- kocka podijeljena na 8 dijelova
- Četvrti dar- kocka podijeljena na 8 pločica
- Peti dar- kocka podijeljena na 27 malih kockica (9 kockica podijeljeno na još manje dijelove)
- Šesti dar- kocka podijeljena na 27 kockica (većina kockica podijeljena na pločice, dijagonale itd.)
- Sedmi dar- 48 pločica kvadratnih oblika
- Osmi dar- 64 pločice u obliku jednakokračnog, pravokutnog trokuta
- Deveti dar- 64 pločice u obliku pravokutnog, raznostraničnog trokuta
- Deseti dar- 54 pločice u obliku šiljastokutnog, istostraničnog trokuta
- Jedanaesti dar- 54 pločice u obliku tupokutnog, jednakokračnog trokuta
- Dvanaesti dar- letvice
- Trinaesti dar- 12 štapića

- Četrnaesti dar- 12 cijelih kolutića i 24 polovine kolutića
- Petnaesti dar- nit, konac
- Šesnaesti dar- kutija s kamenčićima ili školjkama.

Došen- Dobud (2019) s druge strane razlikuje Fröbelove darove (lopta, loptica, kugla, kocka i valjak) i sredstva za rad (štapići, crte, navoji, ogradice, piljci, grašak, kuglice- perle, obručici, papiri za preplitanje). U svrhu boljeg pojašnjenja Fröbelovih darova, vodit ćemo se podjelom Cvijić, spomenute u prethodnom tekstu.

5.2.2.1. *Lopta*

Prvi dar koji Fröbel nudi je lopta- tradicionalna igračka, koja se upotrebljava još od doba starih Grka i Rimljana. Kao što je već spomenuto, Fröbel je vidio loptu od velike važnosti za odgoj. Lopta je predstavljala simbol čovjekovog jedinstva s božanskim, koncept koji je smatrao važnim ali teškim za razumjeti. Smatrao je da sama lopta ima izvanrednu draž kod djece rane dobi ali i kod starije djece, što je čini najvažnijom igračkom u djetinjstvu (Morrison, 1988). „Lopta je sama po sebi djetetu tako mila: jer je njezin oblik jednako ugodan za oko i ruku. (...) Fröbel nalazi zato u lopti svojstvo životnosti i gibljivosti, te je vrlo zgodno sredstvo za prvi uzgoj“ (Cvijić, 1895: 32). Fröbel nudi loptu već malome djetetu u kolijevci: ona visi na niti te je pričvršćena na krov kolijevke. To nas dovodi do prve igračke djeteta: vunene lopte.

Vunena lopta treba biti mekana i djeci lako obuhvatljiva. Takva lopta trebala je biti „neka inkarnacija, pokazatelj, uvoditelj u mekoću i blagost“ (Došen- Dobud, 2019: 42). Izrađivala se u duginim bojama (crvena, narančasta, žuta, plava, ljubičasta, zelena) te je ujedno služila i kao sredstvo za poznavanje boja. Osim pojedinačnih velikih lopti, lopte su mogle biti nanizane na niti kako bi bile pokretljive. Igrajući se s loptom, dijete stječe pojam o različitim smjerovima (lijevo, desno, gore, dolje), o vrsti gibanja (vrtjeti, skakutati, njihati, kotrljati) te se upoznaje s negacijom i afirmacijom (skrivanje i otkrivanje loptice u šaci). Prema Cvijić (1895: 36), „igre vunenom loptom igraju se zimi, prostom pak samo pod vedrim nebom“. Takve igre vrlo su raznolike. Cvijić napominje kako pjesmice koje prate igre loptom, trebaju biti kratke i jednostavne.

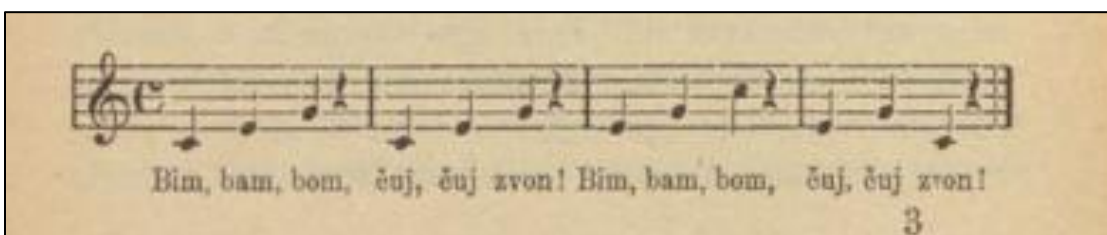
U nastavku prilažemo primjere nekih od igara uz odgovarajuće pjesme:

- *Primjer 1.* Dijete drži loptu koja poskakuje na kraju niti. Dijete pjeva:

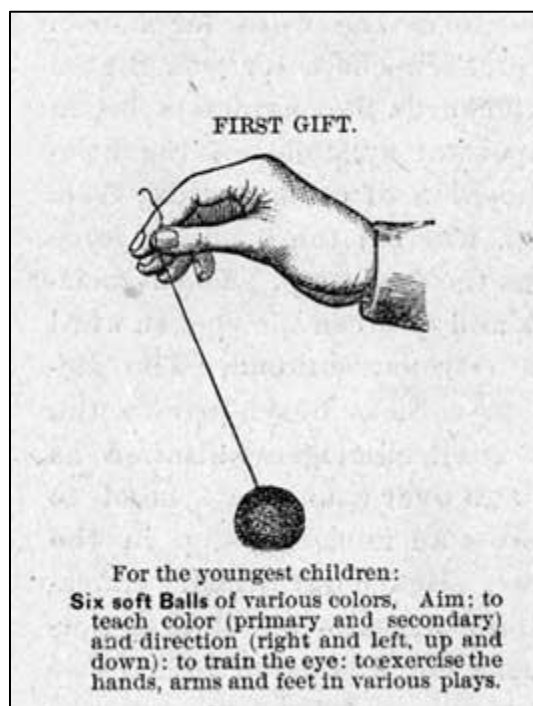

Slika 6. Notni zapis pjesme- primjer 1. (Cvijić, 1895: 33)

- *Primjer 2.* Dijete drži loptu na kraju niti maše pravilno „uzduhom“. Dijete pjeva:

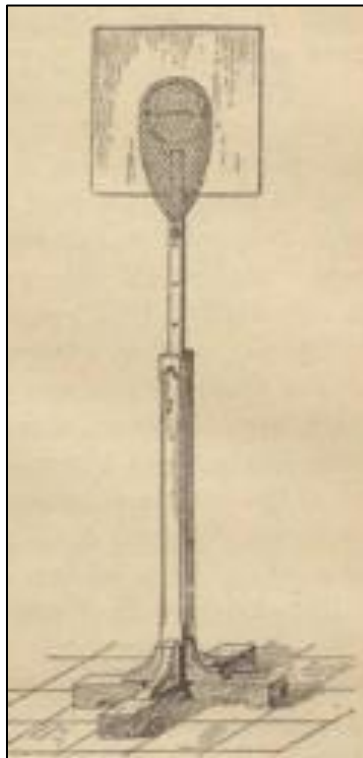
Slika 7. Notni zapis pjesme- primjer 2. (Cvijić, 1895: 33)

Slika 8. Vunena lopta na niti

U „Pedagogiji dječjeg vrtića“, Fröbel nudi upute za igru s vunenom loptom. Obraća se majkama koje se žele igrati sa svojom djecom. Naglasak je na praćenju kretnje vunene lopte i majčinom verbalnom ukazivanju tih pokreta („vidi kako lopta skače“ ili „lopta ide lijevo- desno“). Majka treba osvijestiti djetetu sva kretanja lopte: mijenjajući ton glasa i stalno igrajući različite igre s loptom.

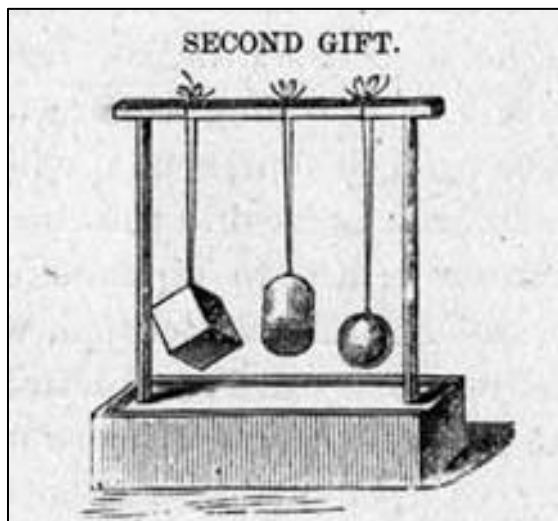
Za razliku od vunene, obična lopta izrađuje se od kaučuka te je namijenjena vanjskim aktivnostima: „Prostoj je lopti zadaća, da se dijete u čistu uzduhu pod vedrim nebom vježba u slobodnim kretanjama tijela“ (Cvijić, 1895: 35). S obzirom na to da je svojim dimenzijama veća od vunene, obična lopta ima sasvim drugačiju upotrebu. Igra loptom potiče razvoj koordinacije oko- ruka te se može igrati kao samostalna ili u suradnji s ostalom djecom. Cvijić u svom djelu predlaže igru koja je omiljena djeci, a po njenim riječima ima iznimnu pedagošku vrijednost. Pravila igre poznata su i danas: cilj je da djeca loptom pogode stalak, točnije „otvor zaodjenut vunenom mrežom“. Kada dijete pogodi otvor, zasvirat će zvonce pričvršćeno na donji kraj mreže. Poželjno da je u igri sudjeluju i odrasli. Primjer stalka korištenog u zabavištima nalazi se u nastavku:

Slika 9. *Drveni stalak za igre loptom* (Cvijić, 1895: 36)

5.2.2.2. Kugla, valjak, kocka

Fröbel je kuglu i loptu našao u narodu i darovao ih djeci kao igračke. Njegovo nastojanje bilo je da se dijete jednako zabavi u dječjem vrtiću kao što bi se zabavljalo i doma. Kako bi lopta i kugla imale što veću pedagošku vrijednost, dodao je kocku kao kontrast i valjak kao posrednika među darovima. Fröbel također smatra da dijete, kako sazrijeva, veću radost vidi u igri s kuglom, valjkom i kockom nego s loptom. Navedeni darovi daju se djeci zajedno jer su jedan drugom nalik (promjer kugle, osnova valjka i strana kocke su jednaki). „Kruglja“ ima jednu jedinu okruglu plohu. Kocka je pak uglasta „kruglja“ (...) Valjak se može gibati kao i „kruglja“, ali ne na sve strane. Uz to mu pripada svojstvo nepomičnosti i stalnosti kao i kocki“ (Cvijić, 1895: 37). Kako je takvo shvaćanje sličnosti i različitosti svojstava apstraktno za djecu mlađe dobi, preporuča se da se kuglom, valjkom i kockom koriste samo starija djeca.

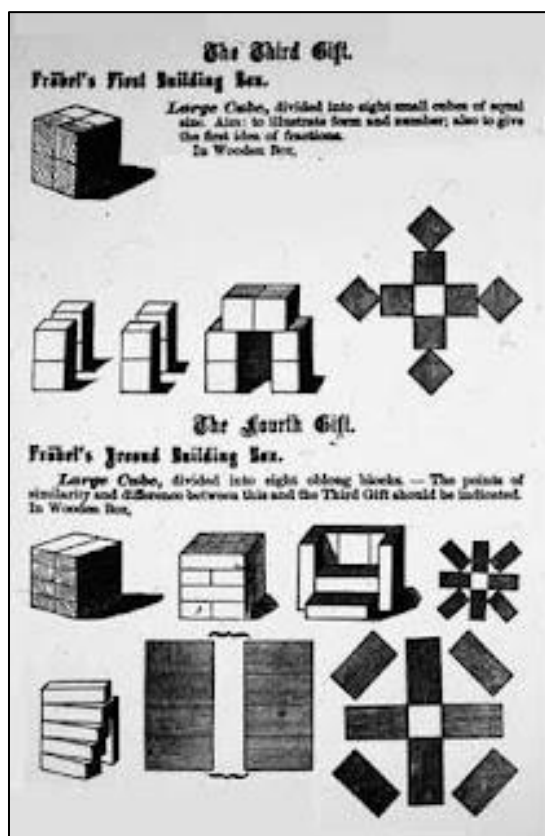
Slika 10. Kocka, valjak i kugla

Fröbel je sva tri geometrijska tijela složio u drvenu kutijicu. Djeca ih mogu koristiti slobodno ili ovješene na štapiću (primjer na slici 10).

S obzirom na to da se izrađuju od drveta, kugle (za razliku od vunjenih lopti) simboliziraju ideju tvrdoće i kretanja te jedinstvo u mnoštvu (Došen- Dobud, 2019). Kugla treba simbolički upoznati dijete sa svemirom. Cvijić (1895) navodi razne igre s kuglom,

od kojih je najpoznatija „ciljanje u rupicu“ i „krugljanje“ (djeca u kotrljanju sudaraju „kruglje“).

Suprotno kugli pojavljuje se kocka kao simbol stabilnosti. Došen- Dobud (2019: 42) tvrdi kako kocke „simboliziraju cjelovitost bivstvovanja, mira i mnogoznačnosti sa svojih šest ploha, dvanaest bridova i osam vrhova. Mogu biti objedinjene na način da se mogu rastaviti na svoje sastavnice, koje se opet mogu vratiti u prvobitnu jedinstvenu cjelinu“. Kako bi „ojačali“ dijete i njegovu igru s kockom, Fröbel predlaže igre u kojima će djeca ponavljati isto iskustvo u različitim situacijama. Npr. majke će prvo sakriti kocku svojim dlanom, zatim iza leđa- dijete će prvo obavljati jednostavne a potom složenije radnje. Time rečeno, Fröbel kasnije dolazi na ideju kutije koja će sadržavati kockice i geometrijska tijela koja u svojoj cjelini sadržavaju kocku. Postojalo je više vrsta građevnih kutija koje su se razlikovale po broju i obliku dijelova, no nisu sve bile jednako uspješne, stoga su se neke od njih prestale proizvoditi.

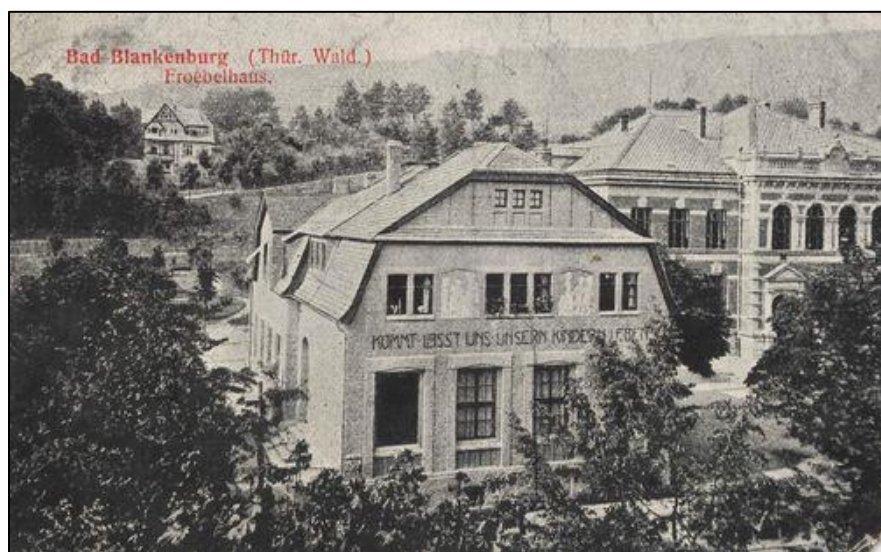
Slika 11. Građenje kockom

Valjak sadrži osobine kugle i kocke: stabilan je kada se postavi na osnovu a pokretljiv kada se obori (Kamenov, 1897). Kao i ostali darovi, valjak također ima simbolično značenje- sintetizira ideju kretanja i ideju stabilnosti (Došen- Dobud, 2019).

Iako Fröbel nije nikada jasno objasnio razliku između zabavica i darova, važno ju je istaknuti. Darovi su namijenjeni da uče dijete univerzalnim aspektima vanjskog svijeta. Takvo učenje treba biti prilagođeno dječjem razvoju. S druge strane, zabavice su pripremljeni materijali namijenjeni za vježbu određenih vještina. Mnogi predmeti mogu biti zabavicama, uz uvjet da je materijal prikladan i unutar dječjih mogućnosti za korištenje (Lascardies i Hinitz, 2000).

6. Kindergarten- prvi dječji vrtić

Nakon godina provedenih u podučavanju djece, Fröbel je ostao začuđen teškoćom kojom su dječaci učili. Bio je zbunjen činjenicom da, nakon godina provedenih u školi, dječaci nisu u mogućnosti naučiti sve što im je potrebno za „uspjeh poslije škole“. Prvo je mislio kako je problem u samoj školi. Vodeći se tom pretpostavkom, pokušao je uvesti reformu u školski obrazovni sustav mijenjajući postojeće metode podučavanja. „Nakon godina opažanja, Fröbel je zaključio kako je problem ili u nerazvijenom stanju u kojem djeca dolaze u školu ili u njihovom pogrešnom školovanju prije škole“¹² (Lascardies i Hinitz, 2000: 97). Počinje se baviti mišlju o obrazovanju djece koja zakonski nisu dorasla za polazak u osnovnu školu. Prvu priliku za rad s djecom predškolske dobi dobio je u Bernu 1833. godine, kada preuzima upravu nad sirotištem. Osnovao je vrstu predškole za četverogodišnju djecu: „Bavio se razvojem njihova govora, učio ih pjevanju, i pričao im priče. Omogućio je tim mališanima igre vodom, pijeskom, kamenčićima i drvenim štapićima“ (Došen- Dobud, 2019:34). Praktični rad s djecom omogućio je Fröbelu jasnije viđenje određenih ideja, i korak po korak, Fröbel se polako približavao svom životnom ostvarenju. S ciljem da se nešto ostvari u odgoju predškolske djece, 1837. godine osniva Zavod za bavljenje djecom i mladeži u planinskom mjestu Blankenburg.

Slika 12. Kindergarten u Blankenburgu

¹² Izvor: „After years of careful observation, Froebel concluded that it was either the undeveloped condition in which some children came to school or that they had been erroneously educated before they came to school“

Jedan od glavnih ciljeva bio je premjestiti središte odgoja iz obitelji u specijalne odgojne ustanove, ističući potrebu stručnog i sistematskog odgajanja djece. Iako obitelj i dalje smatra glavnim čimbenikom u odgoju djece, smatra kako majke nemaju dovoljno znanja ni vremena za odgoj svoje djece (Zaninović, 1988). U svezi s time, Basariček (1916: 341 prema Mendeš, 2020: 76) navodi sljedeće:

„Fröbel nije išao za tim, da djecu oduzme porodici, nego je htio, da majkama olakša posao uzgajanja, pa su stoga djeca svaki dan samo po nekoliko sati boravila u zabavištu. I on je, kao Pestalozzi, osobito cijenio moć majčine ljubavi kao i prirodene joj sposobnosti za uzgajanje male djece, te ne bi nikako dopustio, da se djeca uzgajaju sasvim izvan porodice u državnim zavodima, kao što je preporučivao Fichte. Fröbel je zamislio i osnovao zabavište ponajviše radi toga, jer je bio uvjeren da u svakoj porodici nema dovoljno sredstava ni prilike za potpuno uzgajanje djece, a usto da mnoge majke nijesu dovoljno upućene, kako treba nastojati o tom, da se djeca igrom zabave, i tim da se njihove tjelesne i duševne sile ili sposobnosti razvijaju“.

Zavod je djelovao tri godine pod spomenutim imenom, sve dok Fröbel nije smislio prikladan naziv. U ljeto 1840. godine, gledajući na oživljenu prirodu oko sebe, uskliknuo je: „Eureka! Zvat će se *Kindergarten!*“. Prema Zaninović (1988: 170), „taj naziv nastao je kao proizvod Fröbelove mašte, a ima simboličan smisao: dijete je biljka, škola je vrt, a učitelj vrtlar“. Došen- Dobud smatra kako naziv *Kindergarten* ima višestruko značenje: osim usporedbe djeteta s mladom biljkom, „pridodan je tome i zahtjev o vrtu kao stvarnome i značajnome dijelu dječje okoline uz ustanovu“ (2019: 36). Idućih godina, Fröbel je na razne načine nastojao podržati daljnje širenje i osnivanje dječjih vrtića putem publikacija, putovanja i dopisivanja s bivšim studenticama, prijateljima i rođacima. Fröbel je često znao putovati sa suradnicima kako bi promovirao obrazovni plan, darove, igre i koncept *Kindertena* općenito. Njegove prezentacije darova djeci i njihovim obiteljima prošle su toliko dobro da su se iste popularizirale unutar krugova raznih obitelji- točnije dvanaest obitelji koje su se sastajale u svrhu igranja Fröbelovih igara.

U *Kindertenu*, djeca su bila podijeljena u tri skupine:

- Mlađa skupina: 2-4 godine
- Srednja skupina: 4-6 godina

- Najstarija skupina: 6-8 godina.

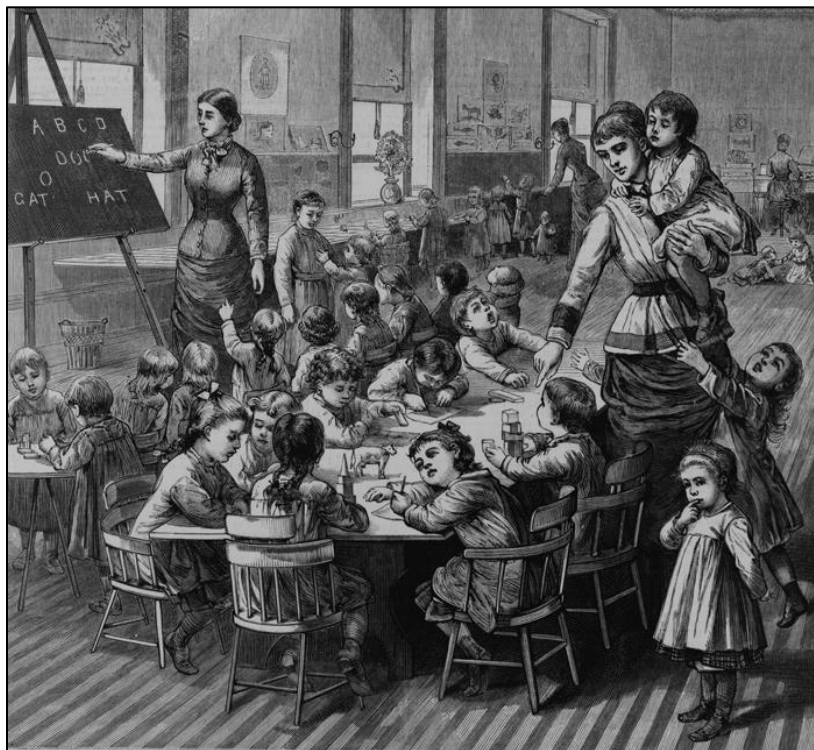
Koncepcija je vrlo strukturirana i pomalo nalikuje na školski raspored sati (Mendeš, 2020). „Vrijeme predviđeno za rad s djecom u određenoj aktivnosti obuhvaća od petnaest do trideset minuta, u ovisnosti o predviđenom sadržaju djelovanja, te o njihovoj većoj ili manjoj dinamičnosti“ (Došen- Dobud, 2019: 46). U nastavku navodimo raspored dnevnih aktivnosti, prikazan u Tablici 1:

VRIJEME	SKUPINA 6-8 GODINA	SKUPINA 4-6 GODINA	SKUPINA 2-4 GODINE
PRIJE PODNE			
9 ⁰⁰ -9 ¹⁵	Priprema, molitva, pjesma	Priprema, molitva, pjesma	Priprema, molitva, pjesma
9 ¹⁵ -9 ³⁰	Religijski razgovor	Rad s kockom	Igra loptom
9 ³⁰ -10 ⁰⁰	Rad s kutijom građenja	Rad u vrtu	Rad sa štapićima
10 ⁰⁰ -10 ³⁰	Rad u vrtu	Pričanje o prirodi (botanici)	Rad u vrtu
10 ³⁰ -11 ⁰⁰	Čitanje i pisanje	Gimnastičke igre	Tkanje
11 ⁰⁰ -11 ³⁰	gimnastika	Rad sa štapićima	Šetnje i razgovor u vrtu
POSLIJE PODNE			
13 ³⁰ -13 ⁴⁵	Pripreme, pjesme	Pripreme, pjesme	Pripreme, pjesme
13 ⁴⁵ -14 ⁰⁰	Rad sa štapićima	Rad s ogradicama	Religijski razgovori
14 ⁰⁰ -14 ³⁰	Igre i računanje štapićima	Gimnastika	Crtanje
14 ³⁰ -15 ⁰⁰	Gimnastika	Bušenje pločica	Igre loptom i gimnastika
15 ⁰⁰ -15 ³⁰	Plastično oblikovanje i rad s graškom	Religijski razgovori	Rad s kockom
15 ³⁰ -16 ⁰⁰	Razgovor o prirodi, geografiji, botanici	Razgovor o prirodi, geografiji, botanici	Razgovor o prirodi, geografiji, botanici
PO ZAVRŠETKU RADA ZAHVALA I PJESMA U SVAKOJ SKUPINI			

Tablica 1. *Raspored aktivnosti prema Fröbelu* (Došen- Dobud, 2019: 46)

Ovakva shema radnog dana ima pozitivne i negativne strane. Osim stroge strukturiranosti, moguće je zamijetiti kako nema odmora između pojedinih aktivnosti te se nigdje ne navodi vrijeme za pripremu prostora i materijala. S druge strane, zbog izmijenjenih rasporeda s obzirom na skupinu djece, pretpostavlja se uvažavanje individualnosti a samim time i potencijalno poštovanje osobnih interesa djece. Ovakva vremenska struktura zadržala se u predškolskim ustanovama više od jednog stoljeća.

Većina aktivnosti odvijala se uglavnom unutar prostorija samog dječjeg vrtića, osim u slučaju lijepog vremena kada su se pojedine aktivnosti mogle održati na svježem zraku. Detaljno uređenje unutarnjeg prostora nije nam poznato. Ono što svakako znamo jest to da je interijer bio opremljen raznim darovima i zabavicama koje je osmislio Fröbel.

Slika 13. Prostorija jednog od prvih dječjih vrtića

Poznato je još da je Fröbel bio strogi zagovaratelj vrtova za djecu koji su se nalazili u sklopu *Kindergartena*: „Vrt bi trebao omogućiti svakodnevan dodir djece s prirodom, kao životnom učiteljicom“ (Došen- Dobud, 2019: 36). Često ih je znao uspoređivati s rajskim vrtovima, dajući vrtovima biblijsku referencu (Becker, 2015). Prema Zaninović (1985: 237), „potreba za zahtjevom da se s dječjim vrtićem veže i vrt za djecu ne proizlazi jedino iz maločas navedenih viših razloga nego i iz razloga društvenog i građanskog zajedničkog života. Čovjek, dijete, kao član čovječanstva mora, naime, također rano da bude ne samo upoznat i tretiran kao pojedinac i nešto pojedinačno i kao član većeg ukupnog života nego i sam sebe da upozna i da postupa kao takav“. Prema Ernst i Tornabene (2012), vrtovi su poticali osjećaj lokalnog i kulturnog identiteta i upravljanja

okolišem. Vrt se dijelio na dva dijela: opći i zasebni. U zasebnom dijelu svako dijete imalo je svoj komad zemlje, vlastiti vrt, dok opći dio služi na korištenje svoj djeci. Zaninović (1985) u svojoj knjizi „Pedagoška hrestomatija“ navodi razna pravila u kontekstu raspodjele zemljišta i njegove uporabe. U nastavku ćemo izdvojiti neke od pravila:

- Ukupni prostor vrta treba imati oblik pravokutnika zbog lakše raspodjele na manje dijelove/ vrtove za djecu (iako se dozvoljava i kružni i ovalni oblik)
- Ukupni prostor može se razdvojiti na dva dijela: dio za cjelinu i dio za pojedine članove (djecu)
- Dječji dio treba biti opkoljen i zaštićen
- Djeca nikako ne mogu i ne bi trebala biti upoznata s ukupnim biljnim svijetom, već samo s onim dijelom koji je najbliži ljudskim potrebama (cvijeće, povrće i dr.)
- Ukoliko zemljište nije veliko, utoliko se jedan komad vrta dijeli na dvoje dječje- takvo što ima svoju dobru stranu jer uči djecu na toleranciju, a svako dijete je bogatije za ono što je drugo dijete uzgojilo
- Staze koje dijele vrtove trebale bi biti što šire (minimalno 25 cm do 1 m)
- U svom vrtu djeca mogu saditi što hoće i gdje hoće- mogu postupati s biljkama po svojoj volji jer i najmanja briga dovodi do iskustva i upoznavanja razvitka biljke.

Slika 14. Dječji vrt

Ubrzo nakon osnivanja Kindertgartena, dječji vrtići brzo su se proširili po cijeloj Njemačkoj i to zahvaljujući Fröbelovoj vatrenoj propagandi. Dječje vrtiće su uglavnom otvarali Fröbelovi suradnici (većinom mlade žene) kao privatne ustanove. Tijekom svojih aktivnih godina, Fröbel je stekao mnoge utjecajne sljedbenike. Jedan od njih bio je i Adolph Diesterweg, zagovaratelj liberalnog obrazovanja. Knez von Mainingen mu je prepustio svoj lovački dvorac u svrhu vježbaonice i pripreme učitelja za *Kindergarten*. Njegovim pristupom osobito je bila impresionirana barunica Bertha von Marenholtz-Bülow, koja je i nakon njegove smrti nastavila promovirati njegov rad. U Frankfurtu mu je izrazio podršku i Ženski savez, kao izraz borbe za ženska prava. Unatoč naizgled velikoj podršci, ipak je bilo mnogih koji nisu imali razumijevanja za te ustanove jer su imale demokratski karakter. Nakon cijelog desetljeća aktivnog rada, njemačka vladajuća klasa optužuje Fröbela za ateizam i revolucionarne ideje. Štiglić (1893: 189) ističe kako se dječjim vrtićima zamjeralo sljedeće:

„Prigovara im se:

- a) da su bezvjerski. Taj ukor zaslužuju doduše Fröbelovi zavodi, pošto u njima nema ni traga kakovu protivnomu kršćanstvu. A nije ni čudo, pošto je on sam bio naturalista, te je shvaćao dijete kao i Rousseau od naravi sasvim dobrim i nedužnim. No u današnjim zabavištima ne može se to isto utvrditi. To ovisi o dotičnim učiteljicama. Reći će možda tkogod, čemu tako malenoj djeci govoriti o vjerezakonu? No mi smo već više puta naglasili, da treba djecu za rana upućivati u vjerezakonskim istinama, jer prvi su utisci najjači i najtrajniji. Ako se takva djeca uče brojiti, pjesmice itd., zašto da se ne uče i Boga moliti itd., nu dakako prema svomu dohvatu;
- b) da se djeca previše bave igrom, te tako gube volju za ozbiljan rad. Nu taj prigovor, jedva može biti umjestan, pošto djeca 3-6 godina treba da se bave više igrom, nego li ozbiljnim radom;
- c) da djeca u njima prerano ostavljaju svoju *djetinjsku narav*. Taj prigovor vrijedi samo onda, ako se djeca prenapinju poslovima, koji dolikuju tek poznijoj dobi, ili se s njima odviše ozbiljno postupa. Dijete neka bude dijete“ (prema Mendeš, 2020: 165).

Kako bi iznio neslaganje s odlukom, „4. kolovoza 1850. Fröbel zajedno sa sljedbenicima organizira smotru igara s tristo djece i dvadeset odraslih učesnika.

Sve je to izgledalo kao neizdrživi trijumfalni hod i pobjednički izraz Fröbelovih ideja i nastojanja“ (Došen- Dobud, 2019: 37). Nikakve intervencije nisu pomogle i prusko ministarstvo prosvjete donosi odluku o zabrani Kindergartena 1851. godine. Zabrana je ostala na snazi devet godina i glasila je ovako:

„Kao što se vidi iz brošure „Visoke škole za djevojke, dječji vrtovi itd. od Karla Fröbela, dječji vrtovi su dio Fröbelovog socijalističkog sistema, koji teži da odgaja omladinu u ateističkom duhu. Škole i ostalo koje su na sličnim principima zasnovane ne mogu više postojati“ (Banović, 1952 prema Mendeš, 2020: 165).

Nakon zatvaranja dječjih vrtića u Njemačkoj, dječji vrtići se osnivaju u SAD-u i europskim zemljama: Engleskoj (*Infant schools*), Francuskoj (*Écoles maternelles*), Švicarskoj, Češkoj itd. (Mendeš, 2020). Koncept dječjeg vrtića bio strani „uvoz“ u zemljama van Njemačke- populariziran je od strane Fröbelovih sljedbenika koji su emigrirali nakon propale revolucije (Albisetti, 2009). Godine 1860. nakon ukidanja zabrane, dječji vrtići ponovno se otvaraju i po cijeloj Njemačkoj. Prvi dječji vrtić (zabavište) u Hrvatskoj (pod Austro- Ugarskom Monarhijom), otvoren je 1869. godine u Zagrebu. Djelovao je po principima Fröbela.

7. Prvi odgojitelji

Fröbel često naglašava socijalni karakter odgoja u kojemu glavnu ulogu ima obitelj kao simbol savršenog jedinstva. Prema Zaninović (1988: 173), „Fröbel smatra obitelj žarištem humanosti i najplemenitijih osjećanja čovječanstva. Majka je čovječanstvo u malome, njegova osnovna ćelija“. Suprotno mišljenju Rousseaua, Fröbel vidi majku kao prvog odgojitelja svoga djeteta s prirođenom instinktom za odgajanje. Međutim, utjecajem brze industrijalizacije i time raspada patrijarhalne obitelji, Fröbel uviđa kako majke iz širokih narodnih slojeva trebaju pomoć u odgoju djece (Zaninović, 1988). „Iako su majke biološki predodređene za ljubav i nježnost, Fröbel vjeruje da bez stručne pomoći majčinski osjećaji neće biti odgovarajuće iskazani“ (Vrcelj, 2019: 116). Prema Lascardies i Hinitz (2000), Fröbel je pokušao spojiti interes žena za emancipacijom i njihove majčinske sposobnosti s potrebama djetinjstva kao osjetljivog razdoblja. Ponukan tim razmišljanjem, 1837. godine otvara zavod za djecu i njihove majke.

„Imajući na umu da narodu treba valjanih majka, koje bi razumno uzgajale pomladak“, Fröbel je skupio u svoje kolo odrasle djevojke, mlade žene i majke. Na taj način realizovao je Pestalozzijevu ideju, jer je uzgajao žene za ono sveto zvanje, koje im je odredila priroda“ (Cvijić 1895: 8).

Takvim nastojanjem Fröbel podiže status majčinstva- prvo kako bi obrazovao žene da postanu bolje majke a kasnije da postanu i odgojiteljice. „Fröbel je držao, da je majka ne samo roditeljica, nego i učiteljica, te vjerna druga kod djetinje igre i rada“ (Cvijić, 1895: 7). Čak su i neudane žene imale priliku da ostvaruju ulogu majki kroz posao odgojiteljica. Fröbelova vizija bila je pružiti ženama misiju odgojiteljica čovječanstva (Reyer, 1898). Prema Žlebnik (1955) uloga odgojiteljica bila je odgojno prosvjeđivati majke i pomagati majkama i obiteljskom odgoju općenito. Konstrukt dobre odgojiteljice oslanjao se na pretpostavku ženskih prirođenih sposobnosti za suosjećanje, empatiju i ljubav. U djelu „Teorija zabavišta“ navodi se opis odgojiteljice kao osobe vesele čudi koja djeci treba biti druga majka i poticati tjelesne sile i duševne moći djeteta (Mendeš, 2015). Godine 1849. Fröbel se odlučio posvetiti obrazovanju odgojitelja i odgojiteljica. U Marienthalu je dobio na korištenje dvorac, kojeg je pretvorio u vježbaonicu i ogledni dječji vrtić. Glavna svrha ustanove bila je osposobiti polaznike njegovati, razvijati i obrazovati dijete od njegovog

rođenja do vremena kada je ono spremno za početak svog školskog života (Lascardies i Hinitz, 2000). Završetkom školovanja, polaznici ustanove mogli su raditi kao asistenti u obrazovanju, odgojitelji u vrtićima, nastavnici u školi ili kao ravnatelji. Glavni uvjeti za upis u Fröbelovu školu bili su:

- da su polaznici završili javnu školu ili školu za djevojčice,
- da imaju između 17 i 20 godina, i
- da posjeduju ljubav za Boga, djecu i igru s djecom, „čistoću“ karaktera, skromnost, sposobnost i ljubav prema pjevanju (Lascardies i Hinitz, 2000).

Autorice Lascardies i Hinitz opisuju dnevni raspored ustanove na temelju kojeg je izrađena tablica zbog preglednijeg prikaza sadržaja:

Tablica 2. Dnevni raspored Fröbelove ustanove za obrazovanje odgojitelja

7⁰⁰	Jutarnja molitva
8⁰⁰-9⁰⁰	Doručak
9⁰⁰-10⁰⁰	Promatranje zakonitosti razvoja čovjeka i djeteta
10⁰⁰-12⁰⁰	Neposredni rad s djecom
12⁰⁰-14⁰⁰	Ručak, slobodno vrijeme, slobodna igra s djecom, osvrt polaznika na ono što su naučili ranije tog dana
14⁰⁰-15⁰⁰	Vrtlarenje (samo u proljeće)
14⁰⁰-16⁰⁰	Izrada predmeta za igru
16⁰⁰-17⁰⁰	Večera i slobodno vrijeme
17⁰⁰-18⁰⁰	Sudjelovanje u dječjim igrama
18⁰⁰-19⁰⁰	Vježbanje korištenja darova

Fröbel je tijekom godina organizirao razne konvencije za odgojitelje i sve one koje su bili zainteresirani za njegovu koncepciju. Jedna od najpoznatijih konvencija bila je ona u Liebensteinu 1851. godine. Nakon zabrane, Fröbelov rad bio je promatran od strane stručnjaka, stoga je konvencija bila od velike važnosti i prilika da pokaže svoj istinski rad javnosti te da ga proširi diljem Njemačke. Dnevni red konvencije uključivao je izvješća odgojitelja o postojećim dječjim vrtićima i razmjenu iskustava u odgojnoj praksi.

Konvenciji su prisustvovali mnogi ministri, svećenici, učitelj i drugi, a većina prisutnih bila je za reformu obrazovnog sustava koju je predstavio Fröbel. Kao zaključak konvencije, javno je predstavljena i potpisana „Deklaracija“ u kojoj se Fröbelov obrazovni sustav navodi kao temelj teorijskog i praktičnog obrazovanja (Lascardies i Hinitz, 2000). Također se predlaže izdavanje „Vodiča za dječje vrtiće“, kojeg Fröbel nažalost nije doživio.

Nakon njegove smrti, škola se premjestila u Keilhau pod vodstvom Fröbelove udovice, Luise Levin. Levin je svim snagama promicala njegov životni rad, publicirala Fröbelove radove i posjećivala ostale dječje vrtiće u svrhu unaprjeđivanja koncepcije. Zbog svog izuzetnih doprinosa odgoju i obrazovanju tijekom života, njemački car osigurao joj je zasluženu mirovinu.

8. Utjecaj Fröbela u Hrvatskoj- otvaranje prvih ustanova

Pojavom industrijske revolucije dolazi do značajnih promjena u društvu- zapošljava se sve veći broj žena koje se polako uključuju u društveni život zajednice. Samim time mijenja se i uloga majke koja je zbog radnih obaveza sve manje prisutna u odgoju djece. Time rečeno, potreba za smještanjem djece u ustanove sve je veća. Kao odgovor društvenih zahtjeva, u Europi i u ostalim državama se počinju otvarati prvi *Kindergarteni*.

„Jedan od prvih naših povjesničara pedagogije, Martin Štiglić, pohrvatio je ime *Kindergarten* u „djetinski vrt“. Kasnije su se Fröbelovi sljedbenici u nas priklonili nazivu „zabavište“. To je bila neka izvedenica iz naziva *Bechäftigung* – oblika organiziranoga pripremljenog rada s malom djecom, koje su prozvali zabavicama. Baš su te zabave bile prepoznatljiv, osebujni dio rada prema Fröbelovoj koncepciji (Došen- Dobud, 2019:35).

Prva zabavišta na hrvatskim nacionalnim prostorima otvorena su u drugoj polovici 19. stoljeća. Mnogi domaći autori navode 1872. kao godinu otvaranja prvog dječjeg vrtića (prema Antoniji Cvijić), no drugi izvori potvrđuju kako su isti osnovani mnogo ranije, točnije 1869. godine (Mendeš, 2014). Prema tome, prvo dječje zabavište otvoreno je u Zagrebu 1869. godine, u privatnom vlasništvu Antonije Cvijić- Lukšić. Vijest o otvaranju objavljena je 12. listopada 1869. godine u tiskovini *Agrmer Zeitung* u kojoj se zabavište navodi kao ustanova u kojoj će se „djeca moći igrati i zabavljati na prikladan način- pjevati, slušati bajke, vježbati, graditi drvenim kockama, plesti, vesti itd.“ (Mendeš, 2020: 202).

Prema Mendeš (2018), 19. prosinca 1878. izdana je Naredba o ustrojstvu posebnog tečaja za naobražavanje zabavišnih učiteljica i Naredba o ustrojstvu zabavišta, kojom su se regulirali neki elementi standarda, normativa i didaktičke opreme. Rad zabavišta temeljio se na Fröbelovim odgojnim načelima, dok su nezaobilazan dio didaktičke opreme činili upravo Fröbelovi darovi, koje smo spominjali u prethodnim poglavljima. Raspored sati također nesumnjivo podsjeća na onaj u Fröbelovim *Kindergartenima*, s tim da se rasporedi razlikuju (osim prema dobnim skupinama), prema

zimskom i ljetnom dijelu godine. Primjer zimskog i ljetnog rasporeda za mlađu djecu donosimo u nastavku:

Raspored sati za ljeto.
a) niži odio.

Dani	Prije podne od 8—11 sati.				Poslije podne od 3—6 sati.					
Ponedjeljak	M o l i t v a	Poučni razgovor	Slobodna igra u vrtu	O d m o r	Gradenje II. Fröbelovom kutijom	M o l i t v a	M o l i t v a	Slobodne igre u vrtu	Pripovijedanje	M o l i t v a
Utorak		Učenje naizust	Pokretne igre		Risanje			Slobodne igre u vrtu	Navodenje slamčica	
Srijeda		Ponavljjanje poučnoga razgovora	Slobone igre na pijesku		Pregibanje papira			Slobodne igre u vrtu	Slaganje sjemenja	
Četvrtak		Učenje naizust	Koračnice i redovne vježbe		Gradenje II. Fröbelovom kutijom			Slobodne igre u vrtu	Pripovijedanje	
Petak		Pripovijedanje	Slobodna igra u vrtu		Slaganje kolutića			Slobodne igre u vrtu	Ponavljjanje pjesmica	
Subota		Kratko ponavljanje gradiva ovoga tjedna	Igre loptom		Risanje			P r o s t o		

Slika 15. Zimski raspored za mlađu djecu (Cvijić, 1895: 210)

Raspored sati za zimu.
a) za niži odio.

Dani	Prije podne od 1/2 9—1/2 12 sati.				Poslije podne od 2—4 sata.					
Ponedjeljak	M o l i t v a	Poučni razgovor	Slobodna igra	O d m o r	Gradenje I. Fröbelovom grad. kutijom	M o l i t v a	M o l i t v a	Slaganje letvica	Pripovijedanje	M o l i t v a
Utorak		Učenje naizust	Pokretne igre		Pregibanje papira			Slaganje sjemenja	Pjevanje	
Srijeda		Ponavljjanje poučnoga razgovora	Slobodna igra		Slaganje pločica			Slaganje kolutića	Pripovijedanje	
Četvrtak		Učenje naizust	Redovne vježbe i koračnice		Navodenje slamčica			Slaganje gumbića	Igre prstima	
Petak		Pripovijedanje	Pokretne igre		Gradenje I. Fröbelovom grad. kutijom			Razvrstanje sjemenja	Pjevanje	
Subota		Kratko ponavljanje gradiva ovoga tjedna	Redovne vježbe i koračnice		Pregibanje papira			P r o s t o		

Slika 16. Ljetni raspored za mlađu djecu (Cvijić, 1895: 212)

Godine 1883. otvara se i drugo zabavište u Zagrebu, koje je dano na upravljanje Antoniji Cvijić- Kassowitz, kćeri Antonije Cvijić- Lukšić a do kraja 1895., u gradu Zagrebu djelovala su četiri zabavišta (Mendeš, 2020). Uskoro su se počela otvarati zabavišta i izvan Zagreba: „I drugi veći gradovi naše domovine prigriše rado tu čovjekoljubnu ideju, pa danas u nas gotovo nema ovećeg mjesta, gdje ne bi bilo zabavišta, ili barem slični mu zavod, čuvalište“ (Cvijić, 1895: 12). Zadarsko zabavište bilo je prvo koje je otvoreno van zagrebačkog područja, no nakon dva mjeseca se zatvara zbog malog broja upisane djece. U tom razdoblju otvorila su se još i zabavišta u Sisku, Karlovcu, Petrinji, Novoj Gradiški, Slavanskom Brodu, Vinkovcima i Dubrovniku. U Dubrovniku je 1903. godine otvoren prvi frobelijanski djetinji vrtić (Mendeš, 2020).

9. Zaključak

Iako danas ne možemo zamisliti institucijski predškolski odgoj bez da spomenemo Friedricha Fröbela, on je za svoga života dobio jako male ili nikakve zasluge za svoj značajan „izum“. Prije svega, osmislio je pedagoški koncept kojim je nastojao skrenuti pozornost na neiskorištene potencijale ranog djetinjstva kao značajnog životnog razdoblja. Njegova predodžba i cilj odgoja bio je poticati razvoj djeteta u skladu s njegovim osebujnom individualnošću a ne u skladu s proizvoljnim standardom. Pedagoški sustav gradio je cjelovito i metodički smišljeno- prvi je ponudio sredstva za rad, prve didaktičke igračke koje su i danas neizostavan dio prostorno-materijalnog okruženja dječjih vrtića. Poklanjajući djeci te igračke (darove), njegova intencija nije bila u razvijanju izoliranih vještina, već u stvaranju radoznalog djeteta s istinskim poštovanjem prema prirodi, obitelji i društvu. Promijenio je podcjenjivački odnos prema igri i osvjetlio njenu vrijednost- igra je od besmislene i bogohulne aktivnosti prepoznata kao bit djetinjstva i način dječjeg djelovanja. Igra za njega predstavlja početak dječjeg razvoja kao bitne stavke za proučavanje i učenje. Kao najvažniji „produkt“ Fröbelove pedagoške tvornice svakako je *Kindergarten* ili dječji vrtić, koncept koji mnogi danas poznaju. Osnivanjem dječjeg vrtića, Fröbel je uspješno familijarizirao jedan od oblika institucijskog odgoja i obrazovanja . Zalagao se prvo za obrazovanje žena te je prirodni odnos majke s vlastitom djecom uveo kao primjer dobre prakse za odgojno-obrazovni sustav (Vrcelj, 2019). S druge strane, Fröbel je često upadao u zamku pedagoške antinomije između prirodnog razvoja i namjernog učenja (Došen- Dobud, 2019). Iako je imao plemenite namjere, gledajući s modernog stajališta njegova koncepcija imala je mnogo nedostataka. „Čitav njegov sustav ideja zastupljenih u razrađenoj koncepciji bio je utemeljen u idealističkoj filozofiji, što ga je značajno sputavalo u razvoju pojedinih stavova i pogleda“ (Mendeš, 2020: 64). Zamjera mu se velika strukturiranost i psihologijska neutemeljenost, dok je dječje djelovanje s darovima okarakterizirano je kao kontrolirano i usmjereno. Iako Fröbel naglašava pedocentrizam kao glavnu značajku ranog učenja, njegovo shvaćanje implicira ograničenost dječjeg razumijevanja tj. kognitivnog razvoja. Ipak, gledajući koncept u cjelini, Fröbel je osmislio izvanredan pedagoški „recept“ koji je unatoč utjecajem vremena i novih ideja ostao primjenjiv do današnjeg dana.

10. Sažetak

Friedrich Fröbel je njemački pedagog koji je posvetio svoj život razvijanju pedagoškog sustava za odgoj djece predškolske dobi. Smatra se začetnikom predškolskog odgoja i osnivačem prvog oblika institucionaliziranog predškolskog odgoja i obrazovanja- dječjeg vrtića. Stoga ne čudi činjenica da se mnogi autori ne ustručavaju nazivati ga „ocem dječjeg vrtića“. Prepoznao je potrebu za formalnim obrazovanjem žena te je osnovao prvu školu za odgojitelje. Koristeći se filozofijom jedinstva s prirodom, poučavao je djecu kako istraživati, promatrati i izražavati se kroz proces igranja. Osmislio je didaktičke materijale i sredstva za odgojni rad s djecom kao poticaj razvoja kreativnosti, logičkog razmišljanja i spoznajnog razvoja. Igra ima glavnu razvojnu ulogu i kao takva potiče cjelovit razvoj djeteta. Mnogi pokretači alternativnih pedagogija poput Marie Montessori i Rudolfa Steinera, usvojili su njegove ideje i materijale te ih prilagodili vlastitim koncepcijama. Fröbelovo pedagoško djelovanje postavilo je temelj za kasnije opredjeljenje predškolske pedagogije kao zasebne pedagoške discipline a njegov utjecaj osjeća se i danas u radu svih ustanova za rani i predškolski odgoj djece.

Ključne riječi: dijete, odgoj, idealizam, razvoj, učenje, igra, majčinstvo, priroda, simbolizam, jedinstvo, darovi, zabavice, Kindergarten

Friedrich Fröbel's pedagogical system

11. Summary

Friedrich Fröbel was a German pedagogue who dedicated his life to developing a pedagogical system for raising preschool children. He is considered to be the originator of preschool education and the founder of the first form of institutionalized preschool education - the kindergarten. Therefore, it is not surprising that many authors do not hesitate to call him the "father of the Kindergarten". He recognized the need for the formal education of women and founded the first school for educators. Using the philosophy of unity with nature, he taught children how to explore, observe and express themselves through the process of play. He designed didactic materials and tools for educational work with children as an incentive for the development of creativity, logical thinking and cognitive development. Play has a major developmental role and as such encourages the child's overall development. Many initiators of alternative pedagogy, such as Maria Montessori and Rudolf Steiner, adopted his ideas and materials and adapted them to their own conceptions. Fröbel's pedagogical activity laid the foundation for the later definition of preschool pedagogy as a separate pedagogical discipline, and his influence is still felt today in the work of all institutions for early and preschool education of children.

Key words: *child, upbringing, idealism, development, learning, play, motherhood, nature, symbolism, unity, gifts, occupations, Kindergarten*

12. Popis literature

1. Albisetti, J. C. (2009). *Froebel crosses the Alps: Introducing the kindergarten in Italy*. *History of Education Quarterly*, 49(2), 159-169.
2. Bartušková, M. (1968) *Pedagogija predškolske dobi*. Zagreb: Školska knjiga.
3. Becker, P. (2015). *To be in the garden or not to be in the garden—that is the question here: some aspects of the educational chances that are inherent in tamed and untamed nature*. *Journal of Adventure Education & Outdoor Learning*, 15(1), 79-92.
4. Bogнар, L. (1986). *Igra u nastavi na početku školovanja*. Zagreb: Školska knjiga.
5. Došen-Dobud, A. (2019). *Nove slike iz povijesti predškolskog odgoja: prilozi povijesti institucijskoga predškolskog odgoja*. Zagreb: Novi redak.
6. Dyke, J. (2019). *A Froebelian approach- Songs, Rhymes and Finger Plays*. Froebel Trust.
7. Ernst, J., Tornabene, L. (2012). *Preservice early childhood educators' perceptions of outdoor settings as learning environments*. *Environmental Education Research*, 18(5), 643-664.
8. Fröbel, F., Michaelis, E., Moore, H. K. (1889). *Autobiography of Friedrich Froebel*. C.W. Bardeen.
9. Fröbel, F. (1895). *Friedrich Froebel's pedagogics of the kindergarten: Or, his ideas concerning the play and playthings of the child* (Vol. 30). New York: D. Appleton.
10. Fröbel, F., Hailmann, W. N. (1903). *The education of man*. New York: D. Appleton and Company.
11. Fröbel, F. (1906). *Mother-play and Nursery Songs: With Notes to Mothers*. Boston: Lee and Shepard Co.
12. Heiland, H. (1999). *Friedrich Fröbel*. Rowohlt.
13. Heiland, H., Friedrich, F. (1993). *Prospects: the quarterly review of comparative education*. Paris, UNESCO: International Bureau of Education. XXIII3/4, 473–91.
14. Kamenov, E. (1987). *Predškolska pedagogija*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.

15. Cvijić, A. (1895). *Rukovođ za zabavište*. Zagreb: naklada Hrvat. pedagogijsko-književnoga zbora.
16. Lascarides, V. C., Hinitz, B. S. F. (2000). *History of early childhood education*. New York and London: Falmer Press.
17. Malić, J., Mužić, V. (1990). *Pedagogija*. Zagreb : Školska knjiga.
18. Mendeš, B. (2014). *Antonija Cvijić's Attitude to Children's Play in the Work "Rukovođ Za Zabavište" (Kindergarten Handbook)*. Croatian Journal of Education, 16 (Sp.Ed.1), 201-216. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/117854> (21. srpnja 2022.)
19. Mendeš, B. (2015). *Početcu institucijskog predškolskog odgoja u Hrvatskoj i njegova temeljna obilježja*. Školski vjesnik, 64 (2), 227-250. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/148986> (1. kolovoza 2022)
20. Mendeš, B. (2015). *Povijesni razvoj koncepcija obrazovanja odgojitelja predškolske djece u Hrvatskoj do 2005. godine*. Doktorska disertacija, Split: Filozofski fakultet.
21. Mendeš, B. (2018). *Profesionalno obrazovanje odgojitelja predškolske djece: od jednogodišnjeg tečaja do sveučilišnog studija*. Zagreb: Golden marketing - Tehnička knjiga.
22. Mendeš, B. (2020). *Prema suvremenom dječjem vrtiću: Pedagoška kretanja i promjene u sustavu ranog i predškolskog odgoja u Hrvatskoj*. Zagreb, Hrvatska sveučilišna naklada.
23. Mendeš, B., Marić, L. & Goran, L. (2020). *Dijete u svijetu igre: Teorijska polazišta i odgojno-obrazovna praksa*. Zagreb, Golden marketing - Tehnička knjiga.
24. Morrison, G. S. (1988). *Early childhood education today*. Columbus: Merrill, Bell and Howell.
25. Palmer, J., Bresler, L., & Cooper, D. (2001). *Fifty major thinkers on education: From Confucius to Dewey*. London and New York: Psychology Press.
26. Pound, L. (2019). *How Children Learn (New Edition)*. (Vol. 1). Andrews UK Limited.
27. Reyer, J. (1989). *Friedrich Fröbel, the Profession of Kindergarten Teacher and the Bourgeois Women's Movement*. Western European Education, 21(2), 29-44.

28. Santos, L. (2012). *Friedrich Fröbel i njegov pogled na ulogu djetinjstva. Djeca u Europi*, 4 (7), 31-32. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/123583> (1. srpnja 2021.)
29. Tovey, H. (2020). *Froebel's principles and practice today*. Froebel Trust.
30. Vrcelj, S. (2019). *Majčinstvo – podloga familijarizacije odgojno-obrazovnih ustanova*. *Jahr*, 10 (1), 109-128. <https://doi.org/10.21860/j.10.1.6> (15. srpnja 2021.)
31. Wolff, A. (1952). *Friedrich Fröbel (21. 4. 1782–21. 6. 1852) Ein Gedenkblatt zum 100. Todestag des großen Kinderfreundes*. *Bildung und Erziehung*, 5(jg), 325-337.
32. Zaninović, M. (1985) *Pedagoška hrestomatija : priručnik za učenike odgojno-obrazovnog usmjerenja i studente nastavničkih fakulteta*. Zagreb: Školska knjiga,
33. Zaninović, M. (1988). *Opća povijest pedagogije*. Zagreb: Školska knjiga.
34. Žlebnik, L. (1955). *Opća povijest pedagogije*. Zagreb: Pedagoško-književni zbor.

Popis slika

Slika 1. Friedrich Fröbel

https://en.wikipedia.org/wiki/Friedrich_Fr%C3%B6bel#/media/File:Frederick-Froebel-Bardeen.jpeg (12. srpnja 2022.)

Slika 2. Sustav igara prema Fröbelu (Retter, 1979 prema Bognar, 1986: 25)

Slika 3. Primjer ilustracije (Fröbel, 1906: 31)

Slika 4. Notni zapis pjesme "Tick, Tack" (Fröbel, 1906: 33)

Slika 5. Notni zapis pjesme o "uri" (Cvijić, 1895: 52-53)

Slika 6. Notni zapis pjesme- primjer 1. (Cvijić, 1895: 33)

Slika 7. Notni zapis pjesme- primjer 2. (Cvijić, 1895: 33)

Slika 8. Vunena lopta na niti

<https://kenjifujita.com/misc/gifts-and-occupations/froebel%20gift%207.jpg> (2. kolovoza 2022.)

Slika 9. Drveni stalak za igre loptom (Cvijić, 1895: 36)

Slika 10. Kocka, valjak i kugla

<https://kenjifujita.com/misc/gifts-and-occupations/froebel%20gift%207.jpg> (2. kolovoza 2022.)

Slika 11. Građenje kockom <http://b-leslie.blogspot.com/2011/09/froebels-gifts.html> (2. kolovoza 2022.)

Slika 12. Kindergarten u Blankenburgu <http://www.froebeldecade.com/froebel-house/> (2. kolovoza 2022.)

Slika 13. Prostorija jednog od prvih dječjih vrtića <https://historyofkindergarten.com/> (2. kolovoza 2022.)

Slika 14. Dječji vrt <https://www.worldartfoundations.com/kasteel-wijlre-estate-spirit-of-kindergarten/> (2. kolovoza 2022.)

Slika 15. Zimski raspored za mlađu djecu (Cvijić, 1895: 210)

Slika 16. Ljetni raspored za mlađu djecu (Cvijić, 1895: 212)

Popis tablica

Tablica 1. *Raspored aktivnosti prema Fröbelu* (Došen- Dobud, 2019: 46)

Tablica 2. *Dnevni raspored Fröbelove ustanove za obrazovanje odgojitelja*

Obrazac A.Č.

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja Petra Grgantov, kao pristupnica za stjecanje zvanja magistrice Ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja, izjavljujem da je ovaj diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio diplomskoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga diplomskoga rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 14. rujna 2022.

Potpis

OBRAZAC I.P.

**IZJAVA O POHRANI ZAVRŠNOG / DIPLOMSKOG RADA U DIGITALNI
REPOZITORIJ FILOZOFSKOG FAKULTETA U SPLITU**

STUDENT/ICA	Petra Grgantov
NASLOV RADA	„Pedagoški sustav Friedricha Fröbela“
VRSTA RADA	Diplomski rad
ZNANSTVENO PODRUČJE	Društvene znanosti
ZNANSTVENO POLJE	Pedagogija
MENTOR/ICA (ime, prezime, zvanje)	doc. dr. sc. Branimir Mendeš
KOMENTOR/ICA (ime, prezime, zvanje)	/
ČLANOVI POVJERENSTVA (ime, prezime, zvanje)	1. doc. dr. sc. Ivana Visković 2. izv. prof. dr. sc. Esmeralda Sunko 3.

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor/ica predanog završnog diplomskog rada (zaokružiti odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice u potpunosti odgovara sadržaju obranjenog i nakon obrane uređenog rada. Slažem se da taj rad, koji će biti trajno pohranjen u Digitalnom repozitoriju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu i javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama *Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju*, NN br. 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15, 131/17), bude (zaokružiti odgovarajuće):

- a.) u otvorenom pristupu
- b.) rad dostupan studentima i djelatnicima Filozofskog fakulteta u Splitu
- c.) rad dostupan široj javnosti, ali nakon proteka 6/12/24 mjeseci (zaokružiti odgovarajući broj mjeseci)

U slučaju potrebe dodatnog ograničavanja pristupa Vašem ocjenskom radu, podnosi se obrazloženi zahtjev nadležnom tijelu u ustanovi.

Split, 14. rujna 2022.

mjesto, datum

P. Grgantov

potpis studenta/ice